

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaali-alan koulutusohjelma

Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

2015

Eveliina Holm & Jatta Saari

LAPSIPERHEIDEN KOKEMUKSIA JA KEHITYSIDEOITA VARHAISEN TUEN PALVELUISTA



TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Eveliina Holm & Jatta Saari

LAPSIPERHEIDEN KOKEMUKSIA JA KEHITYSIDEITA VARHAISEN TUEN PALVELUISTA

Toteutimme laadullisen tutkimuksemme Turun ammattikorkeakoulun OTTO: Osaamista työhön, työkykyisyyttä ja osallisuutta – hankkeelle. Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää lapsiperheiden näkökulmia ja käsityksiä varhaisesta tuesta sekä siitä, mitkä varhaisen tuen muodot auttaisivat vanhempia jaksamaan arjessa ja työssä paremmin. Tutkimustehtävinämme oli saada selville, millaista ennaltaehkäisevää varhaista tukea lapsiperheet tarvitsevat ja mitkä olisivat vanhempien mielestä matalan kynnyksen paikkoja pyytää lapsiperheiden jaksamista tukevia palveluita. Lisäksi halusimme tutkia, millaisia varhaisen tuen palveluita lapsiperheet tarvitsevat, ja mitä kehitysideita heillä on liittyen varhaisen tuen palveluihin.

Saimme tutkimusaineistomme haastattelemalla yhteensä 23 lapsiperheen vanhempaa Turun alueella. Aloitimme tutkimuksemme syksyllä 2014, ja saimme sen valmiiksi keväällä 2015. Tutkimusmenetelmänä oli teemahaastattelu, ja haastattelut toteutettiin kolmen hengen ryhmähaastatteluina. Nauhoitimme ja litteroimme jokaisen haastattelun. Analysoimme tutkimusaineistomme tutkimustehtävistä nousseiden teemojen mukaan.

Tutkimustuloksista nousi selkeästi esille lapsiperheiden tyytymättömyys varhaisen tuen palveluihin sekä palveluiden vähäinen tarjonta ja pitkät jonotusajat palveluiden piiriin. Haastateltavat antoivat eniten kritiikkiä neuvolan toiminnasta, päivähoidon joustamattomuudesta ja kotipalvelun puuttumisesta, jota kaikki haastateltavat olisivat toivoneet. Haastateltavat kokivat lähiverkoston merkityksen tärkeäksi varhaisen tuen kannalta. Vanhemmat olisivat valmiita hakemaan varhaisen tuen palveluita jo olemassa olevista matalan kynnyksen palveluista, kuten neuvolasta, päivähoidosta tai kolmannen sektorin palveluista. Haastateltavat kokivat, että jo olemassa olevia palveluita tulisi kehittää, jotta ne vastaisivat lapsiperheiden palvelutarpeisiin paremmin. Lisäksi vanhemmat toivoisivat nykyistä enemmän varhaisen tuen palveluita, joita ei ole tällä hetkellä tarjolla.

ASIASANAT:

Ehkäisevä sosiaalityö, hyvinvointi, lapsiperheet, palvelumuotoilu, perhetyö, tukipalvelut, varhaiskasvatus, varhainen puuttuminen, varhainen tuki.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Social Services| Child, youth and familywork

2015 | 63+1

Johanna Gadd

Eveliina Holm & Jatta Saari

EXPERIENCES AND IDEAS FOR IMPROVEMENT OF EARLY SUPPORT SERVICES FROM FAMILIES WITH CHILDREN

This qualitative thesis was made for OTTO: Skills to work, functional ability and inclusion in society – enterprise. The aim of this study was to examine how families with children see early support and what form of early support services would help them to be better parents and employees. The purpose of the research was to examine what kind of early preventative support families with children need and where are they comfortable of seeking it from. The other goal of the research was to study what kind of early support services families with children need and what are their ideas to improve these services.

Our research results came from interviewing 23 parents in the Turku area. The research conducted through interviews during December 2014 and January 2015. The research method was thematic interviews in small groups and the data was analysed through thematisation. We recorded and transcribed the interviews.

Based on the results of research, it can be concluded that the family with children were dissatisfied with the early support services. They criticized the poor amount of early support services and long queue to the services. The most criticized was the function of the Finnish child welfare clinic, rigidity of the day care system and the lack of home help service. The parents felt that the network of friends and family were important when needing early support.

The result indicated that the existent services, like day care, child welfare clinics and the community sector were places where the parents were willing to seek out other early support services. The existent services should be improved so that they would meet with the needs of the families with children and new, nonexistent preventative support services should be found.

KEYWORDS:

Early childhood education, early support, early intervention, family with children, family work, preventative social work, support service, welfare.

SISÄLTÖ

KÄYTETYT KÄSITTEET	6
1 JOHDANTO	7
2 SUOMALAISTEN LAPSIPERHEIDEN HYVINVOINTI 2000-LUVULLA	9
2.1 Lapsiperheiden hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä	9
2.2 Lapsiperheiden köyhyys	11
2.3 Lapsiperheiden tukipalvelut	12
2.4 Huolen aiheet lapsiperheissä	14
3 LAPSIPERHEIDEN VARHAINEN TUKI JA PERHETYÖ	16
3.1 Varhainen tuki varhaiskasvatuksessa	17
3.2 Varhainen puuttuminen sekä tuen tarpeen havaitseminen ja arvioiminen	19
3.3 Huolen puheeksiotto	20
3.4 Mistä vanhemmat saavat varhaisen tuen palveluita?	22
3.5 Mitä on ennaltaehkäisevä perhetyö?	23
4 LAPSIPERHEET PALVELUIDEN KEHITTÄJINÄ	26
4.1 Mitä palvelumuotoilu on?	26
4.2 Palvelumuotoilu käytännössä	27
4.3 Asiakkaat palvelujen kehittäjinä	29
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	30
5.1 Tutkimuksen tausta ja tavoite	30
5.2 Tutkimusaiheen ajankohtaisuus	30
5.3 Kvalitatiivinen tutkimus	31
5.4 Metodina teemahaastattelu	32
5.5 Tutkimustehtävät	32
5.6 Aineiston keruu ja dokumentointi	33
5.7 Sisällönanalyysi	33
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	35
6.1 Lapsiperheiden vanhempien käsitys varhaisesta tuesta	35
6.2 Lapsiperheiden kokemuksia varhaisen tuen ja matalan kynnyksen palveluista	37
6.3 Vanhempien kehitysideoita lapsiperheiden palvelujen kehittämiseksi	43

7 POHDINTA	48
7.1 Johtopäätökset	48
7.2 Tulosten ja tutkimusmenetelmän arviointi	49
7.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	54
7.4 Ammatillinen kasvu	55
7.5 Jatkotutkimus- ja kehittämisideat	58
LÄHTEET	60

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset.

KÄYTETYT KÄSITTEET

Ennaltaehkäisy	Ennaltaehkäisy on ennakoivaa toimintaa hyvinvoinnin turvaamiseksi (Ammattinetti 2015).
Hanke	Hanke on tavoitteellista ja järjestäytynyttä toimintaa, jolla on alku ja loppu, ja jonka aloittamiseen on oltava tarve. Se perustuu suunnitelmaan ja on väline uuden idean toteuttamiseksi. (Liiveri 2014.)
Palvelumuotoilu	Palvelumuotoilu on systemaattinen tapa lähestyä palveluiden ja palveluliiketoiminnan kehittämistä. Palvelumuotoilun yksi keskeinen ydinasia on asiakasarvon ja liiketoimintarvon tasapaino. (Service Design Toolkit 2014.)
Perhetyö	Perhetyö on kaikille lapsiperheille suunnattua sosiaalipalvelua, joka tukee perheiden omaa selviytymistä erilaisissa elämäntilanteissa ja ennaltaehkäisee perheiden ongelmatilanteita (Tampereen kaupunki 2014).
Päivähoito	Päivähoito on päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa toteuttavaa yhteiskunnan tarjoamaa varhaiskasvatusta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014a).
Varhainen tuki	Varhainen tuki viittaa sekä lapsen varhaisvuosina tapahtuvaan tukemiseen että mahdollisimman varhain käynnistyviin tukitoimiin. Varhaiseen tukeen liittyy ennaltaehkäisevä, lapsen kasvun ja kehitykseen riskien tunnistamiseen liittyvä näkökulma. (Heinämäki 2005, 9.)
Varhaiskasvatus	Varhaiskasvatus on hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuutta. Sen tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014a.)

1 JOHDANTO

Teimme laadullisen tutkimuksemme Turun Ammattikorkeakoulun OTTO: Osaamista työhön, työkykyisyyttä ja osallisuutta – hankkeelle. Tavoitteenamme oli selvittää lapsiperheiden näkökulmia ja käsityksiä varhaisesta tuesta sekä siitä, mitkä varhaisen tuen muodot auttaisivat vanhempia jaksamaan arjessa ja työssä paremmin. Korostimme tutkimuksessamme asiakaslähtöisyyttä, sillä hankkeen kehittämismenetelmänä on palvelumuotoilu. Hankkeen työskentely kiinnitetään Nappi Naapuri-yhteisöpalveluun, jonka yhteyteen kehitetään raisiolainen Osaamispankki. Nappi Naapuri on Internetissä toimiva, karttapohjainen ja sijaintiin perustuva yhteisöllinen palvelu, joka perustuu ihmisten läheiseen sijaintiin, ei heidän omiin verkostoihinsa. Nappi Naapurissa voi kohdata ihmiset ilman, että heitä tuntee entuudestaan. Ihmiset lähettävät kartalle viestejä sekä vastaavat niihin. Siellä voi pyytää apua arjen tilanteisiin, kuten lastenhoitoon, ja sitä kautta voi saada uusia ystäviä. (Yhteismaa 2015.)

Tutkimuksemme oli lisäselvitys aiemmin samalle hankkeelle tekemillemme kahdelle projektille, joissa kartoitimme lapsiperheiden varhaisen tuen palveluita Turun kaupungissa ja sen lähikunnissa. Huomasimme näiden projektien aikana, miten moninaisia varhaisen tuen palveluja joissain kunnissa oli käytössä, ja miten suuria eroja eri kuntien välillä oli varhaisen tuen palveluiden suhteen. Koska tulemme työskentelemään päivähoidossa lapsiperheiden kanssa, ja varhainen tuki kuuluu työhömmme olennaisesti, tutkimusaihe oli meille läheinen ja kiinnostava. Voimme hyödyntää tutkimustuloksia omassa työssämme huomioimalla esimerkiksi lapsiperheiden toiveet päivähoidon suhteen, ja osaamme tarvittaessa antaa palveluohjausta perheille.

Toteutimme tutkimuksemme Turussa syksyn 2014 ja kevään 2015 aikana. Tutkimussuunnitelmamme tarkentui syksyllä 2014 hankkeen tarpeiden mukaiseksi, ja päädyimme painottamaan vanhempien kokemuksia varhaisesta tuesta ja heidän palvelutarpeistaan sekä kehitysideoistaan. Haastattelimme yhteensä 23 lapsiperheen vanhempaa kolmen hengen ryhmähaastatteluina. Tutkimusmetodina käytimme teemahaastattelua, sillä halusimme, että vanhemmat saavat va-

paasti kertoa heille tärkeistä aiheista. Analysoimme tutkimusaineiston tutkimustehtävistä nousseiden teemojen mukaan.

Tutkimuksemme ajoittui uuden ja vanhan sosiaalihuoltolain risteyskohtaan, jossa painotetaan asiakaslähtöisyyttä ja ennaltaehkäisevää työtä. Tutkimustehtävinämme oli selvittää, millaista ennaltaehkäisevää varhaista tukea lapsiperheet tarvitsevat ja mitkä olisivat vanhempien mielestä matalan kynnyksen paikkoja pyytää lapsiperheiden jaksamista tukevia palveluita. Lisäksi tavoitteenamme oli saada selville, millaisia varhaisen tuen palveluita lapsiperheet tarvitsevat, ja mitä kehitysideoita heillä on liittyen varhaisen tuen palveluihin.

Tutkimuksemme on ajankohtainen muun muassa uuden sosiaalihuoltolain takia. Myös Kaste-ohjelma on tutkinut alle kouluikäisten lasten vanhempien palvelu- toiveita Turun seudulla. Tutkimus tehtiin osana Hyvinvoiva lapsi ja nuori – Länsi-Suomen lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen kehittämishanketta. (Kaarinan kaupunki 2014.) Lisäksi aiheesta on tehty muitakin tutkimuksia, joita pystyimme hyödyntämään vertailemme tutkimustuloksiamme.

Tutkimuksemme tietoperusta muodostuu suomalaisten lapsiperheiden hyvinvoinnista 2000-luvulla sekä lapsiperheiden varhaisesta tukemisesta. Olemme käsitelleet varhaista tukea varhaiskasvatuksen, varhaisen puuttumisen ja tuen tarpeen havaitsemisen näkökulmasta. Lisäksi olemme selvittäneet erilaisia varhaisen tuen palveluja, kuten perhetyötä. Koska palvelumuotoilu kuuluu olennaisena osana toimeksiantajamme hankkeeseen, otimme sen myös osaksi tietoperustaa.

Kuvaamme tutkimuksemme edistymistä ideoinnista toteutukseen ja arviointiin asti. Pohdimme myös tutkimusaiheemme ajankohtaisuutta, ja esittelemme käyttämämme tutkimusmenetelmää, aineiston hankintaa, dokumentointia sekä sisällön analysointia. Tutkimuksen tulokset esittelemme omassa luvussaan. Arvioimme tutkimuksemme toteutusta ja vertaamme tuloksiamme tietoperustaan. Lopuksi pohdimme tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta sekä omaa ammatillista kasvuamme tutkimusprosessin aikana.

2 SUOMALAISTEN LAPSIPERHEIDEN HYVINVOINTI 2000-LUVULLA

Valtaosa ihmisistä syntyy perheisiin, vaikkakin hyvin erilaisiin perheisiin (Helminen 2006a, 7). Erilaisia perhemuotoja ovat ydinperheet, jotka koostuvat vähintään yhdestä aikuisesta ja lapsesta, uusperheet, joissa on puolisoiden lapsia heidän aiemmista liitoista ja mahdollisia yhteisiä lapsia, sekä yksinhuoltajaperheet, joihin kuuluu yksi vanhempi ja lapsi tai lapsia. Lisäksi on adoptioperheitä, jossa lapsi on adoptoitu omaksi ja hänellä on näin ollen biologisen lapsen asema, sekä kasvattiperheitä, joissa lapsen biologinen vanhempi on luovuttanut lapsensa kasvatettavaksi toiseen perheeseen. Sijaisperheet ovat lastensuojelun keino turvata lapselle koti silloin, kun hänen omat vanhempansa eivät siihen pysty. Lisäksi on sateenkaariperheitä, jotka ovat kahden miehen tai naisen muodostamia perheitä, joissa on lapsi tai lapsia. (Forss & Vatula-Pimiä 2014, 63-64.)

Suomessa oli vuonna 2012 578 000 lapsiperhettä, mikä kattaa 40 prosenttia väestöstä. Lapsiperheiden yleisin muoto on avioparin muodostama perhe, joita oli 61 prosenttia lapsiperheistä. Avoparien lapsiperheitä oli 19 prosenttia. Lähes saman verran oli äiti ja lapsia -perheitä, joita oli 18 prosenttia. Isän ja lapsien muodostamia perheitä oli alle kolme prosenttia. (Tilastokeskus 2014a.) Sateenkaariperheitä oli 0,1 prosenttia lapsiperheistä (Tilastokeskus 2014b).

2.1 Lapsiperheiden hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä

Hyvinvointi on kokemusta hyvästä elämästä, onnellisuudesta, terveydestä ja pitkästä iästä. Hyvinvointi on myös eheyden tunnetta ja elämänmyönteisyyttä. (Diener & Chan 2011, 1.) Elämä nähdään mielekkäänä ja hallittavana. Nämä asiat ovat yhteydessä ympäristöön ja sisäisiin tapahtumiin sekä tarpeiden saamaan vastakaikuun ja ihmisen omiin resursseihin. Hyvinvointi ilmenee muun muassa siinä, miten toiveikkaana suuntautuu tulevaan. (Helminen 2006a, 10.)

Perheiden ja lasten elämässä voidaan luottamuksen ja turvallisuuden kokemusta sekä tasapainoisen arjen toteutumista tarkastella psyykkisen, sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden kautta. Lapsen kokemaa turvallisuutta ja luottamusta edistävät vakaat perheolot sekä ihmissuhteet. Lisäksi lapsi kaipaa ikänsä mukaista kasvatusta, riittäviä haasteita ja vastuita, sekä kaverisuhteita ja lapsen yksilöllisyyden hyväksymistä. (Helminen 2006b, 15-16.)

Perheillä on käytössään resursseja, jotka voidaan jakaa ulkoisiin ja sisäisiin. Ulkoisia resursseja ovat muun muassa taloudellinen tilanne, asumistaso, vanhempien koulutus ja ammatillinen asema. Sisäisiä resursseja ovat esimerkiksi perheen historia, sosiaalinen verkosto ja vanhempien ja lasten suhteet. Sekä sisäiset että ulkoiset resurssit vaikuttavat vanhempien ja lasten hyvinvointiin sekä lasten ja nuorten kehitykseen. Perheen haasteelliset tilanteet heijastuvat vanhemmuuteen, kodin ilmapiiriin ja käytettävissä oleviin voimavaroihin. Vaikka suurin osa lapsiperheistä voi hyvin, niin osa lapsiperheistä voi entistä huonommin. Taloudellista eriarvoisuutta pyritään korjaamaan lapsiperheille tarkoitetuilla tulosiirroilla, ja Suomessa sosiaali- ja terveysalan palveluverkosto pyrkii tukemaan lapsiperheitä arjessa selviytymisessä. Kulttuurisen, henkisen ja sosiaalisen pääoman antamisessa vastuuta kodin kanssa jakavat osa julkisista instituutioista, kuten äitiys- ja lastenneuvola, perhekeskukset, päivähoito, koulu ja kirkon lapsi-, nuoriso- ja diakoniatyö. (Helminen 2006b, 28-29.)

Vuonna 2011 Suomessa kaikista 18–64-vuotiaista naisista 70,8 prosenttia ja miehistä 69 prosenttia oli työllistyneitä. Lapsiperheissä vanhempien työllisyys oli keskimääräistä korkeampi. Työssäkäyvien osuus oli korkeimmillaan avioliitossa elävillä alle 18-vuotiaiden lasten vanhemmilla. Alle 3-vuotiaiden lasten äideistä reilu kolmannes on työelämässä. (Salmi & Lammi-Taskula 2014a, 31.) Sekä työ että perhe ovat elämän keskeisiä alueita, ja tärkeitä hyvinvoinnin osatekijöitä. Sen lisäksi, että ansiotyö on toimeentulon lähde, se on parhaimmillaan myös mielekästä toimintaa ja palkitsevia sosiaalisia suhteita. Kotona tehtävä palkaton hoivatyö ja tunnesuhteet puolestaan muodostavat perhe-elämän ytimen sekä tuottavat ja ylläpitävät hyvinvointia. Ansiotyö ja perhe-elämä vaativat molemmat aikaa sekä henkisiä ja fyysisiä voimavaroja, ja siksi työoloilla ja -

ajoilla on suuri merkitys hyvinvoinnin kannalta; ne vaikuttavat sekä ajankäyttöön että voimavaroihin. (Salmi & Lammi-Taskula 2014b, 38.)

Vuonna 2012 lapsiperhekyselyyn vastanneista vanhemmista lähes kolmasosa koki, että heillä on työnsä takia usein tai jatkuvasti liian vähän aikaa lapsilleen. Ajanpuutteen kokeminen oli yleisempää pikkulapsiperheissä kuin perheissä, joissa oli kouluikäisiä lapsia. Puolison kanssa koetaan työn aiheuttamaa ajanpuutetta yhtä yleisesti kuin lasten kanssa. Tutkimusten valossa ei ole yllättävää, että lapsiperheiden vanhemmista 40 prosenttia tuntee laiminlyövänsä kotiasioita työnsä takia. Monet tutkimukset osoittavat, että kun työ ja perhe asettavat toisilleen ristiriitaisia vaatimuksia ajankäytön suhteen, saa perhe usein joustaa. (Salmi & Lammi-Taskula 2014b, 39, 41-42.)

Jopa 40 prosenttia työssäkäyvistä vanhemmista on huolissaan omasta jaksamisestaan vanhempana. Huoli oli vahvimmin yhteydessä vanhempien uupumukseen ja masennukseen. Uupuneet äidit olivat kaksi kertaa todennäköisemmin huolissaan omasta jaksamisestaan kuin muut äidit, ja uupuneet isät olivat jopa kolme kertaa todennäköisemmin huolissaan kuin ne isät, jotka eivät olleet uupuneita. Myös masennus lisäsi merkittävästi huolta jaksamisesta. Toinen merkittävä tekijä huolen lisääntymisessä oli vanhempien työtilanne. Jos työ vei vanhempien aikaa tai voimavaroja niin paljon, että he tunsivat laiminlyövänsä kotiasioita, huolen todennäköisyys kasvoi puolella. Kuitenkin vanhemmat kokivat työn ja perheen yhdistämisen tuovan myös iloa ja tukea. Varsinkin pikkulapsivaiheessa äidit kokivat jaksavansa paremmin lasten kanssa, kun he olivat myös ansiotyössä. Alle kouluikäisten lasten äideistä neljä viidestä oli sitä mieltä. (Salmi & Lammi-Taskula 2014b, 42-44.)

2.2 Lapsiperheiden köyhyys

2000-luvulla lapsiköyhyys oli korkeimmillaan vuonna 2007, jolloin 13,7 prosenttia alle 18-vuotiaista lapsista kuului köyhään kotitalouteen. Luku on lähes kolminkertainen verrattuna vuoteen 1995. Vuoden 2007 jälkeen lapsiköyhyys on lähtenyt hitaasti laskuun, mutta vielä vuonna 2012 se oli 11,3 prosenttia. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna pienituloisuus on lisääntynyt erityisesti yksinhuoltaja-

perheissä sekä monilapsisissa perheissä, joita on yhteensä enemmän kuin kaksi kolmasosaa kaikista lapsiperheistä. Köyhät lapsiperheet ovat pitkälle riippuvaisia sosiaaliturvasta, ja tulonsiirtojen osuus käytettävissä olevista tuloista on noin kolminkertainen muihin lapsiperheisiin nähden. (Salmi ym. 2014, 86-87, 89.)

Pienituloisuuden merkitys hyvinvoinnille riippuu siitä, kuinka pitkäaikaista se on. Taloudellinen eriarvoisuus ilmenee lasten elämässä esimerkiksi toimintamahdollisuuksien ja kuluttamisen eroina. Perheen pienituloisuus saattaa johtaa lasten syrjimiseen ja kiusaamiseen, sekä ryhmästä sulkemiseen, kun lapset erottelevat toisiaan pukeutumisen tai tavaroiden ostamisen näkökulmasta. Lapsi ei välttämättä voi myöskään osallistua maksullisiin harrastuksiin. Erityisesti yksinhuoltajien ja monilapsisten perheiden kulutusmahdollisuudet olivat heikommalla tasolla kuin perheillä keskimäärin. Vaikka enemmistö perheistä pystyi halutessaan kustantamaan lapsilleen nykyisin tavanomaisina pidettyjä kulutusmahdollisuuksia, kuten oman huoneen, maksulliset harrastukset, kännykän, viikkorahan, tietokoneen tai yksityislääkärin, niin vain kahdella viidesosalla oli mahdollisuus näihin kaikkiin. (Salmi ym. 2014, 89, 91, 99.)

2.3 Lapsiperheiden tukipalvelut

Kansallisissa sosiaali- ja terveyspolitiikan kehittämissuunnitelmissa on tavoitteena panna ennaltaehkäiseviin palveluihin. Niillä tarkoitetaan arjen tukea, yhteisöllistä toimintaa, universaaleja palveluja ja kohdennettua tukea, jota annetaan muun muassa nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä opetuksessa. Arjen tukea ovat muun muassa lasten aamu- ja iltapäivätoiminta, avoin varhaiskasvatus, varamummi ja -ukki -palvelut, kotiapu, siivousapu, leikkikentät, leikkitoiminta, muu päivähoito sekä kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajan palvelut. Perheille tarkoitettuja universaaleja palveluita ovat äitiys- ja lastenneuvola, päivähoito, oppilas- ja opiskelijahuoltopalvelut sekä suun terveydenhoito. Kohdennettua tukea ovat ehkäisevä päihdetyö, ehkäisevä toimeentulotuki, erityisryhmien palvelut ja erityisvarhaiskasvatus. Sen lisäksi on eri ammattiryhmien kotikäynnit ja heidän antama koh-

dennettu tuki, kotipalvelu, etsivä ja kohdennettu nuorisotyö, nuorisoneuvola, perhetyö ja varhainen tuki päivähoidossa. (Halme & Perälä 2014, 216-218.)

Yksi kohdennetun tuen muoto on myös kasvatus- ja perheneuvola (Halme & Perälä 2014, 217), jota on käyttänyt viidennes pikkulapsiperheistä kyselyä edeltäneen vuoden aikana. Yli kolme neljännestä piti kasvatus- ja perheneuvoloiden palveluja vähintään melko helposti saatavina. (Perälä ym. 2014, 232.) Perheneuvolaan pääsee varaamalla ajan, ja käynti on asiakkaalle maksuton. Yleisimpiä syitä hakeutua kasvatus- ja perheneuvolaan ovat lapsen sopeutumisongelmat, psykososiaaliset oireet, oppimiseen liittyvät ongelmat ja puheongelmat. (Forss & Vatula-Pimiä 2014, 35.) Kasvatus- ja perheneuvoloita oli vuonna 2007 kaikkiaan 188 (Halme ym. 2010, 22).

Seurakunnat tuottavat tukipalveluja muun muassa diakoniatyön ja lapsityön muodossa. Seurakunnilla on päiväkerhoja, pyhäkouluja ja perhekerhoja, joihin vanhemmat saavat osallistua (Forss & Vatula-Pimiä 2014, 52). Vanhemmat olivat myös tyytyväisiä palvelujen saatavuuteen, mikä on merkityksellistä, sillä kerhoissa ja kahviloissa vanhemmilla on mahdollisuus tutustua muihin paikkakunnalla asuviin vanhempiin, jotka ovat samassa elämäntilanteessa, ja lapset voivat saada ikäistään leikkiseuraa (Perälä ym. 2014, 230). Seurakunta tarjoaa myös perheneuvontaa perheasiain neuvottelukeskuksissa. Seurakuntien perheterapeuteilla on oikeus toimia myös oikeuden määrääminä sovittelijoina esimerkiksi huoltajuuteen liittyvissä riidoissa. (Forss & Vatula-Pimiä 2014, 52.) Kirkon perheneuvonnassa kävi vuonna 2007 yli 17 000 asiakasta. Suurin syy oli parisuhteeseen liittyvät vaikeudet. (Halme ym. 2010, 24.)

Kotipalvelu on asumiseen, henkilökohtaiseen huolenpitoon ja hoivaan sekä lasten hoitoon ja kasvatukseen suuntaavaa toimintaa. Useissa kunnissa se on kohdennettu vain erittäin vaikeissa elämäntilanteissa oleville ja ensisijaisesti lastensuojelun asiakkaille, vaikka palvelu on ollut perheille tärkeä matalan kynnyksen auttamismuoto. (Forss & Vatula-Pimiä 2014, 86.) Uuden sosiaalihuoltolain mukaan perheillä on vuoden 2015 alusta saakka oikeus saada kunnalta kotiapua ilman lastensuojeluasiakkuutta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015). Uudessa sosiaalihuoltolaissa on määritelty, että lapsiperheillä on oikeus saada

kotipalvelua, kun se on välttämätöntä lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Vaikka laki astui voimaan vuoden 2015 alusta, kotipalvelun tarjoamisen käytännöt ovat vielä epäselvät. (Yle 2015.)

Palvelujen saatavuus on keskeinen asia riittävän tuen saamisessa. Universaalit palvelut koetaan yleisesti kohtalaisen hyväksi, mutta lastensuojelun tukitoimien ja toimeentulon saaminen on vaikeampaa. Valtaosa perheistä voi hyvin, ja heille riittävät tarjolla olevat palvelut. Perheet, joilla on voimavaroja kuormittavia teki- jöitä ja alhaisempi sosiaalinen asema, kokevat palveluiden saamisen vaikeam- maksi. (Perälä ym. 2013, 125.)

Lapsiperheiden saamia tulonsiirtoja ovat muun muassa äitiysavustus, jonka perhe saa ottaa joko äitiyspakkauksena tai rahana, lapsilisä, joka maksetaan kuukausittain alle 17-vuotiaasta lapsesta, ja jonka yksinhuoltajat saavat korotet- tuna, sekä äitiys-, isyys- ja vanhempainraha. Äitiysrahaa maksetaan äidille 105 arkipäivältä, isyysrahaa maksetaan lapsen hoitoon osallistuvalla isälle 54 päi- vältä, joista 18 päivää isä voi käyttää äidin äitiys- ja vanhempainpäivärahakau- den aikana, ja vanhempainrahaa maksetaan 158 arkipäivää äitiysrahakauden päätyttyä. Vanhempainrahakauden päätyttyä vanhemmilla on oikeus kotihoidon tukeen, kunnes lapsi täyttää kolme vuotta, jos he järjestävät lapsen hoidon ko- tona. Jos lapsi laitetaan yksityiselle hoitajalle, saavat vanhemmat yksityisen hoidon tukea. Lapsen aloittaessa koulunkäynnin toisella vanhemmista on oike- us tehdä lyhennettyä työviikkoa lapsen toisen kouluvuoden päättymiseen saak- ka. Tänä aikana Kela maksaa vanhemmille osittaista hoitorahaa. (Forss & Vatu- la-Pimiä 2014, 76-79, 97.)

2.4 Huolen aiheet lapsiperheissä

Lapsiperhekyseily 2012 mukaan suurin osa lapsiperheiden lapsiin liittyvistä huo- lista aiheutuu lapsen fyysiseen kasvuun, kehitykseen, terveyteen sekä terveelli- siin elämäntapoihin liittyvistä asioista. Nämä ovat myös huolia, joihin vanhem- mat kokevat saavansa apua joko lähipiiristään tai käyttämistään palveluista. Sen sijaan yli kolmannes vanhemmista oli ollut huolissaan lapsen sosiaalisista suhteista ja tunne-elämän kysymyksistä sekä tietokonepelien pelaamisesta.

Heistä 70 prosenttia ei ollut kokenut saavansa apua näissä tilanteissa. (Halme & Perälä 2014, 218.)

Perheeseen tai vanhemmuuteen liittyviä huolia esiintyi hieman enemmän kuin lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviä huolia. Vajaa puolet vanhemmista oli ollut huolissaan perheen taloudellisesta tilanteesta ja yli kolmannes oli huolissaan parisuhteen tilasta, maltin menettämisestä ristiriitatilanteessa lapsen kanssa tai tuntenut riittämättömyyttä vanhempana. Äidit tunsivat usein yksinäisyyttä ja kokivat kantavansa yksin vastuun vanhempana. Vanhemmat eivät myöskään saaneet palvelujärjestelmältä tai lähipiiriltä yhtä hyvin apua vanhemmuuteen liittyvissä huolissaan kuin lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvissä huolissa. Varsinkin perheessä esiintyvään väkivaltaan, lapsen tapaamisjärjestelyihin liittyviin kysymyksiin ja vanhemman internetin liika- ja ongelmakäyttöön koettiin saavan apua vain harvoin. Noin kolmannes vanhemmista oli sitä mieltä, että he olivat saaneet apua niihin tilanteisiin, jotka liittyivät vanhemmuuden tai-tojen riittämättömyyteen, maltin menettämiseen, parisuhteeseen tai taloudellisiin huoliin. (Halme & Perälä 2014, 219-220.)

Vanhempien huolen tarve vaihteli huolta aiheuttavien asioiden, perheen voimavarojen ja perheen sosiaalisen tukiverkoston mukaan. Noin yhdellä kymmenestä vanhemmasta esiintyi useita huolenaiheita samanaikaisesti. Huolten kasaantumisen todennäköisyyttä lisäsi perheen alhainen sosioekonominen asema, pärjäämättömyys vanhempana, alkoholin käyttö, äkilliset elämänmuutokset ja korkea stressitaso sekä toimimaton tukiverkosto ja omassa lapsuuden perheessä esiintyneet vaikeudet. Toimiva parisuhde ja hyvä terveys sen sijaan suojaavat huolten kasaantumiselta ja antavat voimavaroja. (Perälä ym. 2013, 124.)

3 LAPSIPERHEIDEN VARHAINEN TUKI JA PERHETYÖ

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos määrittelee varhaisen tuen lapsen varhaisvuosina tapahtuvaksi tukemiseksi sekä mahdollisimman varhain käynnistettäväksi tukitoimiksi. Varhainen tuki on ennaltaehkäisevää työtä sekä lapsen kasvun ja kehityksen riskitekijöiden vähentämistä. Kun lasta tuetaan varhaisessa vaiheessa, monet lisäongelmat jäävät kehittymättä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014b.)

Varhaisen tuen toiminta on laaja-alaista ja monimuotoista. Kun tukea tarjotaan varhaisessa vaiheessa, se on vaikuttavaa ja tuloksekasta. Varhaisen tuen työssä lapsen hyvinvointia uhkaavat riskitekijät pyritään tunnistamaan ja puuttumaan niihin ennen kuin ne muuttuvat suuriksi ongelmiksi. Perheen pulmien olleessa vielä pieniä perheen omia voimavaroja voidaan hyödyntää laaja-alaisesti. Lapsen hyvinvointi saavutetaan tukemalla vanhemmuutta ja perhettä. Varhaisen tuen kokonaisuus rakentuu useista osa-alueista; varhaisen tuen taustasta, käsitteen ymmärtämisestä, asiakkaista, työntekijöistä, työyhteistöistä ja niiden johtamisesta sekä työn arvioimisesta. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2008, 4-13.)

Varhaiseen tukeen liitetään usein sanat turvallisuus, läheisyys, kokonaisuus, harmonisuus sekä tasavertaisuus. Lisäksi varhaiseen tukeen liittyvää vuorovaikutusta luonnehditaan sanoilla ihmisarvo, arvokkuus, kunnioitus, kokonaisvaltaisuus ja riittävä aika. Vuorovaikutuksen keskeisempiä elementtejä ovat avoimuus, kuuntelu, kuulluksi tuleminen, yhdessä kulkeminen, tavoitteellisuus ja läsnäolo. (Tapola-Tuohikumpu 2005, 344-345.)

Varhainen tuki sisältää voimakkaan eettisen ja ihmisten ymmärtämisen näkökulman, sekä halun auttaa ihmisiä heidän ihmisarvoansa kunnioittaen. Varhainen tukeminen toteutuu paikallisesti, on tilannekohtaista ja prosessimaista. Kaukoluodon mielestä varhaisen tuen käsitteen määrittelyä tulisi jatkaa ja syventää, jotta se avaisi lisää mahdollisuuksia sosiaalialan työyhteisöissä. (Kaukoluoto 2010, 218-219.)

3.1 Varhainen tuki varhaiskasvatuksessa

Vuonna 2010 tehdyn selvityksen mukaan Suomessa on säännöllisessä kokopäivähoidossa 116 597 ja osapäivähoidossa 27 038 lasta viitenä päivänä viikossa (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014d). Koska päivähoidossa käy suurin osa päivähoitoikäisistä lapsista, päivähoidon henkilöstöllä on hyvät mahdollisuudet huomata lapsien ja perheiden varhaisen tuen tarpeet.

Varhainen tukeminen on yksi varhaiskasvatuksen perustehtävistä, joten tuen tarpeen tunnistaminen kuuluu kaikkien varhaiskasvattajien perusosaamiseen. Varhaiskasvatuksessa varhainen tuki voidaan järjestää osaksi lasten arkea heidän kiinnostuksiaan ja toimintaansa seuraten. Päivähoitohenkilökunnan moniammatillista osaamista hyödynnetään yhdessä vanhempien kanssa lapsen parhaaksi. Vanhemmat ja varhaiskasvatushenkilöstö yhdessä tarkastelevat lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Mikäli lapsella huomataan tuen tarve, ympäristöä ja toimintaa mukautetaan lapsen tarpeiden mukaisesti. Lasta kuntouttava elementti varhaiskasvatuksessa on selkeä struktuuri eli rakenne, joka mahdollistaa lapsen kyvyn ennakoita toimintaa ja hänen käyttäytymiseensä kohdistuvia odotuksia. Hyvä vuorovaikutussuhde lasten ja kasvattajien sekä lasten kesken on ensiarvoisen tärkeää. Myös ryhmätoiminta tukee lapsen kasvua ja kehitystä. Lapsen eri kehityksen osa-alueita tuetaan luontevasti muun toiminnan yhteisten tavoitteiden suuntaisesti. Lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan on määriteltävä lapsen tuen tarve sekä suunnitelma tuen toteuttamiseksi. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014b.)

Kaukoluoto on tutkinut päiväkotien kasvatusyhteisöjen työkäytäntöjä ja niiden kehittämistarpeita. Päiväkodeissa yhteistyötä perheiden kanssa pidetään tärkeänä, mutta työntekijät kokevat yhteistyön tuloksien toteuttamisen käytännössä hankalaksi. Tutkimuksen perusteella kasvatushenkilöstö on taidoiltaan, tiedoiltaan ja kokemuksiltaan epätasainen. Tutkimuksessa kasvatusyhteistyön vahvuuksiksi nousivat yhteistyön tärkeyden ymmärtäminen sekä se, että valtaosalla työntekijöistä on kokemusta keskusteluista lasten vanhempien kanssa. Lisäksi työyhteisöjen tiimimäinen työote on melko laaja-alaista. Työntekijät pyrkivät yhdessä kehittyneempään lapsi- ja perhekohtaiseen kasvatusyhteistyö-

hön. Työntekijöiden mielestä hoito- ja kasvatustietoisuudet ovat tärkeitä vanhemmille, ja niiden avulla lisätään vanhempien kasvatustietoisuutta ja tuetaan vanhemmuutta. Keskustelut lisäävät työntekijöiden mielestä lapsen ja vanhempien välistä vuorovaikutusta sekä työntekijän ymmärrystä lapsesta. Tutkimuksessa ilmeni, että lastenhoitajien työ mielletään painottuvan enemmän lapsen fyysiseen hoitamiseen kuin keskusteluihin vanhempien kanssa verrattaessa lastentarhanopettajien työhön. (Kaukoluoto 2010, 62-65.)

Kaukoluodon tutkimuksen tulokset osoittivat, että yhteistyö lasten vanhempien kanssa on muuttunut. Yhteistyön määrä, muodot sekä haasteellisuus ovat lisääntyneet. Tästä johtuen työn vaatima ammattitaito ja asiantuntijuus ovat haasteellisessa asemassa, ja oman työn rajaaminen on olennaista. Kaikilla työntekijöillä ei ole riittävästi työvälineitä, joilla muutoksista selvitäisiin. Tutkimuksen tulosten mukaan kasvatusyhteistyön kohde ei ollut muodostunut ymmärrettäväksi kohteeksi. Tämä tarkoittaa esimerkiksi, että lapsikohtaisten hoito- ja kasvatustietoisuuksien ei aina pystytty käymään kattavasti eikä toiminta ole jatkuvaa. Tärkeimmäksi yhteistyön ulottuvuudeksi nousi lapsen tuntemus. Yhteistyön pitkäkestoisuus ja tavoitteellisuus sekä lapsen ja perheen näkeminen kokonaisuutena nousivat tärkeiksi. Työntekijöiden ja vanhempien välinen vuorovaikutus tulisi olla avointa ja hyvää. Vaikeistakin asioista tulisi pystyä keskustelemaan vanhempien kanssa. (Kaukoluoto 2010, 67, 71 & 84-85.)

Lapsikohtaisen yhteistyön ongelmiksi tutkimuksessa nousivat ajan puute sekä puutteellinen ammattitaito vaikeiden asioiden ja asiakkaiden kohtaamisessa. Työntekijät kokivat, että heillä ei ole tarpeeksi ammatillista itsekritiikkiä, ja työn rajaaminen sekä painottaminen on hankalaa. Työntekijät kokivat, että ongelmallisia tilanteita tapahtuu toistuvasti, mutta niistä ei ole jäsentyneitä käsityksiä. Yhteistyötä tulisi siis kehittää. Työntekijöiden mielestä ongelmatapauksien kohdalla nykyiset työkäytännöt eivät toimi, eikä työ ole jatkuvaa. He kaipaavat työhönsä lisää selkeää vastuun jakamista sekä tiedonkulun ja yhteistyön parantamista. Myös päivähoitoon liittyvät vaatimukset ovat kasvaneet, eikä koulutus pysy kasvavien vaatimusten perässä. (Kaukoluoto 2010, 86-89.)

3.2 Varhainen puuttuminen sekä tuen tarpeen havaitseminen ja arvioiminen

Varhainen puuttuminen tarkoittaa, että lapset ja vanhemmat saavat tukea silloin kuin sitä tarvitsevat, eli oikeaan aikaan ja oikeanlaisessa muodossa. Lapsen tuen tarpeen huomaaminen ja mahdollisen lastensuojelullisen tarpeen havaitseminen mahdollisimman varhain mahdollistavat sen, että lapsen hyvinvointia uhkaavia ongelmia voidaan ehkäistä ja niiden vakavoitumista lieventää. Ennaltaehkäisevä toiminta voi olla kesto- tai lyhytaikaista tai pitkän aikavälin toimintaa. Varhainen puuttuminen on toimintaperiaate ja työskentelytapa, jonka mukaan on tarkoituksenmukaista toimia mahdollisimman varhain ennen ongelmien vakavoitumista tai kun työntekijä tunnistaa lapsen elinolojen ja elämäntavan riskit. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2014c.)

Lapsiperheiden tuen tarpeeseen puuttumista, eli preventioita, toteutetaan kolmella tasolla; primääri-, sekundaari- ja tertiäripreventiona. Primääripreventio tavoittelee ongelmien vähentämistä sekä ennaltaehkäisemistä. Pyritään siis vähentämään uusien tapausten määrää. Varhainen tuki liittyy juurikin tämän tason työhön. Sekundaarisessa preventiossa tavoitteena on vähentää jo ilmenneiden ongelmien vaikutusta. Tertiäripreventiossa ongelma on jo ilmennyt, ja sen vaikutuksia pyritään minimoimaan. (Huhtanen 2004, 43.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto on tutkinut suomalaisten pienlapsiperheiden varhaisen tuen tarpeita vuosina 1997-2000. Tutkimuksessa ilmeni, että perheillä on monia tarpeita varhaiselle tuelle. Enemmistö vanhemmista koki, että he tarvitsevat tukea vanhemmuudessaan. Vanhemmat kaipasivat tukea kasvatuksellisisissa kysymyksissä, lapsesta huolehtimisessa, avio-ongelmissa ja sosiaalisten verkostojen kanssa. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat liittyivät varhaisen tuen terveysongelmiin, opiskelu- ja työongelmiin, työttömyyteen, taloudellisiin ongelmiin ja perhekriiseihin. Vanhemmat kokivat olevansa yksinäisiä ja heidän sosiaalisten verkostojen olevan pieniä. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kertoivat, että pitkien työpäivien ja perhe-elämän välille on hankalaa löytää tasapainoa. (Häggman-Laitila 2002.)

Jotta tuen tarpeeseen voidaan puuttua, se edellyttää tuen tarpeen havaitsemista. Ongelmiin puuttuminen koskee usein koko perhettä, ei vain lasta. Esimerkiksi päivähoidossa tuen tarpeen voi havaita lapsen kehitykseen, käyttäytymiseen ja olemukseen liittyvistä asioista. Signaali, joka on herättänyt huolta, voi joko heikentyä tai vahvistua. Signaalia tulee tarkkailla ja tarvittaessa puuttua siihen. (Huhtanen 2004, 46.)

Tuen tarvetta voi arvioida huolen vyöhykkeistön avulla. Huoliseula on kehitetty varhaisen tuen tarpeen tunnistamisen arviointivälineeksi, jota voidaan käyttää huolta herättäneiden tilanteiden arvioimiseen. Huoli on jaettu vyöhykkeistönsä kolmeen osa-alueeseen; pieneen huoleen, huolen harmaaseen vyöhykkeeseen ja suureen huoleen. Näiden lisäksi on tila, joka ei aiheuta lainkaan huolta. Kun kyseessä on pieni huoli, henkilöllä on käynyt mielessä pientä huolta ja ihmettelystä lapsen tilanteesta. Kun huoli on käynyt toistuvasti mielessä, ollaan lähempänä harmaata aluetta. Tässä vaiheessa työntekijät luottavat vielä omiin mahdollisuuksiinsa ja pohtivat lisäresurssien tarvetta, sekä asiantuntijoiden konsulttatiota. Kun ollaan huolen harmaalla vyöhykkeellä, työntekijä kokee, että hänen auttamismahdollisuutensa eivät riitä, vaan tarvitaan lisää tukea ja/tai kontrollia. Suuren huolen aikana huoli on jatkuvaa ja sitä on paljon. Työntekijän omat voimavarat ovat loppumassa ja tilanteeseen tarvitaan lisävoimavaroja. Ongelmat ovat syvällisiä ja monitahoisia. Lapsi voi olla välittömässä vaarassa, ja lapsen tilannetta on arvioitava ja pohdittava esimerkiksi lastensuojelullista tarvetta. Työntekijät ovat veloitettuja tekemään lastensuojeluilmoituksen, mikäli sen suuntaista huolta on herännyt. (Huhtanen 2004, 46-48.)

3.3 Huolen puheeksiotto

Huolen puheeksiottoon on kehitetty menetelmä, joka sopii tilanteisiin, joissa työntekijä haluaa ottaa puheeksi lapsen liittyvän huolen lapsen huoltajien kanssa. Asia otetaan esille kunnioittavasti ja asianosaisille tukea tarjoten. (Eriksson & Arnkil 2009, 12). Huoli otetaan puheeksi toista loukkaamatta, eikä suhteet vahingoitu, vaan jopa paranevat (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2014e). Päättävänä menetelmässä on saada aikaan huoltajan kanssa liit-

touma lasta koskevan huolen poistumiseksi. Puheeksiottoon on kehitelty lomake, jonka avulla valmistaudutaan tilanteeseen. Lomake koostuu kolmesta osasta, jotka sisältävät erilaisia kysymyksiä liittyen huoleen. Ensimmäisessä osassa pohditaan työskentelysuhdetta, jossa työntekijä kokee puheeksiottamisen tarpeelliseksi ja haluaa ymmärtää tilanteesta lisää. Toinen osa liittyy tapaamisen valmisteluun, jonka avulla työntekijä löytäisi luontevan ja huoltajia arvostavan tavan ilmaista huolensa. Siinä on esimerkiksi kysymyksiä siitä, mitä voimavaroja työntekijä näkee lapsessa ja hänen tilanteessaan. Lomakkeen kolmatta osaa on tarkoitettu käytettäväksi tapaamisen jälkeen. Siinä mietitään, miten tapaaminen meni ja mitä työntekijä ajattelee tilanteesta nyt. (Eriksson & Arnkil 2009, 12-13.)

Huolen puheeksiottomenetelmän kokeilujen tuloksena on korostettu kontaktia lapseen sekä heidän vanhempiinsa. Huolen puheeksiotto on tärkeää liittää voimavaroihin ja tukeen. Työskentelysuhteissa toteutuva tuki nähdään luottamuksellisenä keskusteluna, ohjauksena, neuvontana ja kannustuksena. Menetelmän uhkana on kritiikin tai jonkin epätoivottavan asian rajoittamisen mahdollisuus. Huolen puheeksiotossa perusasioita ovat ennakointi ja työntekijän tietoisesti ennakoiva työote. Työntekijä pohtii ja tunnustelee mielessään omien tekojensa seurauksia, ja näin hän löytää mielestään parhaan mahdollisen tavan toimia tilanteessa. (Eriksson & Arnkil 2009, 18-19, 27.)

Huolen puheeksioton lähtökohtana on työntekijän huoli perheen tilanteesta. Tilanteessa määritellään ongelma, sen ratkaisu ja toteutus. Kun ongelmasta, eli huolesta ollaan saatu varmuus, voidaan pohtia sopivia toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi. Huoli syntyy vuorovaikutuksessa ja se kohdistuu lapsen ja perheen selviämiseen, sekä omiin toimintamahdollisuuksiin. Huoli koskettaa tulevaisuutta. Työntekijä tekee lapsesta havaintoja, joiden pohjalta hän arvioi huolta. Hän tarkastelee havaintojaan suhteessa oppimaansa, kokemuksiinsa ja tietoonsa. Havaintoja kannattaa kirjata ylös, sillä konkreettiset havainnot auttavat myös huoltajia ymmärtämään tilannetta. Työntekijä ei puhu lapsen tai vanhemman henkilökohtaisista ominaisuuksista, vaan kertoo, miten lapsi tai vanhempi toimivat eri tilanteissa. Kun huolet on kirjattu konkreettisesti ylös, niihin on myös

helpompi löytää tukitoimia. Jos huolenaiheita on useita, pitää miettiä, mihin sillä hetkellä on olennaisinta puuttua. (Eriksson & Arnkil 2009, 20-23.)

3.4 Mistä vanhemmat saavat varhaisen tuen palveluita?

Tapola-Tuohikumpu on tutkinut hanketyöntekijöiden kokemustietoa liittyen varhaisen tuen käytäntöihin. Hanketyöntekijöiden haastateltavat vanhemmat ovat tuoneet esille, että he ovat melko yksin elämäntilanteessaan. Lähiverkostolta ei juuri saada tukea. Apua kuitenkin ollaan valmiita hakemaan perheeltä, sukulaisilta ja ystäviltä. Mikäli läheiset eivät auta, vanhemmat kääntyvät viranomaisten, seurakuntien ja muiden tahojen puoleen. (Tapola-Tuohikumpu 2005, 346.)

Varhaisen tuen teemoja ovat mahdollistaminen, matala kynnyks ja välittäminen. Mahdollistamisella perheille luodaan varhaisen tuen toimintamahdollisuuksia ja paikkoja, joissa perheet saavat vertaistukea. Matalalla kynnyksellä viitataan siihen, että asiakkaat olisi helppo tavoittaa ja saada palveluiden piiriin. Työntekijän on tärkeä reagoida silloin, kun asiakas itse on liikkeellä ja motivoitunut hakemaan apua. Apua tulisi tarjota ennen kuin ongelmat ehtivät kärjistyä pahoiksi. Matalan kynnyksen toimintapaikat tulisi olla perheitä lähellä sekä leimaamattomissa toimintaympäristöissä. Varhaiseen tukeen liittyvä välittäminen koostuu moniammatillisesta työstä, jossa eri toimijoilla on yhteisymmärrystä perheiden tilanteista. Varhainen tukeminen tapahtuu näiden työympäristöjen välimaastossa. Palvelujärjestelmästä puhuttaessa ammattilaisten tulisi käyttää samaa kieltä, jotta asiakas ymmärtää, mistä on kyse. (Tapola-Tuohikumpu 2005, 346-351.)

Perheet ovat valmiita hakemaan apua julkisista palveluista. Vanhempien mielestä rehellisiä, huolehtivia ja tasapuolisia hoitajia on helpoin lähestyä. Terveystieteiden työntekijöillä on hyvät mahdollisuudet huomata varhaisen tuen tarpeet, sillä he ovat tekemisissä lähes kaikkien vanhempien kanssa. Perheet tarvitsevat kuitenkin usein tukea, jota terveyskeskukset eivät pysty tarjoamaan. Perheet hakevat apua perhetyöntekijöiltä liittyen lapsen huoltajuuteen ja tapausoikeuteen, vanhempien päihdeongelmiin, väkivaltaisuuteen sekä ongelmassa yhteiskuntaan sopeutumisessa. Tutkimus osoitti, että perheet hakevat usein

apua vasta, kun ongelma on jo päässyt syntymään. Vanhemmat toivat tutkimuksessa esille, että jos yksi perheenjäsen tarvitsee tukea, on huomioitava myös muut perheenjäsenet. (Häggman-Laitila 2002.)

3.5 Mitä on ennaltaehkäisevä perhetyö?

Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lasten ja nuorten hyvinvoinnista, sekä heidän kehityksensä tukemisesta (Perälä ym. 2013, 121), mutta kunnan ja valtion tehtävä on tukea perheitä järjestämällä heille tarkoituksenmukaisia palveluita. Julkisen vallan vastuu korostuu varsinkin silloin, kun vanhempien voimavarat ovat vähäiset. (Halme ym. 2010, 17.) Lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tehtävä on tukea vanhempia ja auttaa heitä tarvittaessa (Perälä ym. 2013, 121).

Perhetyö on ongelmien ennaltaehkäisyä lapsiperheiden elämässä. On edullisempaa havaita esimerkiksi äidin masennus ajoissa ja tarjota siihen apua kuin tilanteeseen puuttuminen liian myöhään. Perhetyön tulisi olla turvattu ja kaikille lapsiperheille saavutettavissa oleva etuus. (Forss & Vatula-Pimiä 2014, 38.) Perhetyöksi voidaan laajasti katsottuna laskea kaikki työ, jota tehdään perheen kanssa. Perhetyö ei kuitenkaan poista lapsilähtöisyyden näkökulmaa, vaan perheen tukeminen vaikuttaa aina lapseen, ja lapseen suunnattu interventio vaikuttaa perheeseen. Perhetyössä kuitenkin nähdään, ettei pelkkä lapseen kohdistuva interventio aina riitä. (Vilén ym. 2010, 24, 27.)

Perhetyön keskeisiä periaatteita ovat lapsi-, perhe- ja asiakaslähtöisyys (Järvinen ym. 2012, 17). Perhetyön lähtökohtana on turvata lasten turvallinen kasvu ja kehitys hänen perheessään sekä tehdä lasten kokemuksia ja tarpeita näkyväksi perheelle. Tavoitteena on myös koota moniammatillisesta verkostosta yhteen tarvittava osaaminen ja voimavarat perheen tukemiseksi. Lisäksi perhetyössä korostetaan perheiden elämänhallinnan ja omien voimavarojen käyttöönottoa sekä arjessa selviytymisen vahvistumista. (Rönkkö & Rytönen, 2010, 40.) Työskentelyssä on tärkeää että sekä lapselle että perheelle tarjotaan riittävästi yksilöllisiä auttamisen ja tukemisen tapoja, joiden avulla perheen-

jäsenten voimavarat ja tunteet tulevat esille (Järvinen ym. 2012, 20). Perhetyön menetelmiä ovat vanhemmuuden tukeminen, lastenhoidossa ja kasvatuksessa ohjaaminen, kodin arjen hallinta, sosiaalisen verkoston ylläpitäminen ja vahvistaminen sekä tilapäisen rasituksen helpottaminen (Forss & Vatula-Pimiä 2014, 38).

Ehkäisevän perhetyön tarkoituksena on ylläpitää ja lisätä ihmisten hyvinvointia sekä pienentää perhetilanteiden vaikeutumisen riskejä. Ehkäisevässä perhetyössä annetaan neuvontaa ja ohjeistusta sekä tuetaan perhettä saamaan arkinsa sujuvammaksi eri tukimuotojen avulla. Samalla pyritään tunnistamaan mahdolliset ongelmat ja tuetaan perhettä ilmenneiden riskien ja haittojen selvittämisessä. Perheiden kanssa luodaan toimintatapoja, joilla voidaan lisätä perheiden toimintavalmiutta ja selvittää haittoja. (Rönkkö & Rytönen, 2010, 32.)

Jokaisella perheellä on huolenaiheita, mutta niistä puhuminen on vaikeaa. Perhe saattaa pelätä, että huolenaiheista puhuessaan vanhempi ymmärretään väärin tai tuomitaan. Esimerkiksi äiti saattaa olla uupunut ja hermostuu välillä lapsilleen, mutta pelkää joutuvansa tilanteeseen, jossa lastensuojelun työntekijät ovat syyttelemässä, jos hän sanoo asian ääneen. Onkin tärkeää, että vanhempien ja työntekijöiden välillä on luottamus, joka syntyy vähitellen ja kokemusten kautta. (Vilén ym. 2010, 41.) Kun luottamukselliseen suhteeseen on päästy, voi vuorovaikutuskin olla avointa ja arat asiat uskalletaan ottaa puheeksi. Asioista uskalletaan myös olla eri mieltä. Huolen aiheita ja vaikeita asioita pystytään käsittelemään ilman pelkoa siitä, että joku vetäytyy pois työskentelystä. (Järvinen ym. 2012, 21-22.) Mikään palvelu tai työmuoto ei siis itsessään saa aikaan hyvää, vaan hyvä syntyy vuorovaikutuksessa (Rönkkö & Rytönen, 2010, 168-169).

Vanhemmat ovat kertoneet, että tuen tai avun pyytämisen kynnys on madaltunut, kun he ovat perhevalmennuksessa jo tutustuneet kunnan ja alueen eri yhteistyötahoihin ja palvelutarjontaan sekä työntekijöihin. Avun tai tuen tarpeen puheeksiottamisen ehtona on, että kotiapua tai perhetyöntekijän tukea on saatavissa. Kuitenkin perhetyön saamisen mahdollisuudet ovat tällä hetkellä niukat tai olemattomat. (Pietilä-Hella 2006, 70-71.)

Lasten pahoinvoinnin kasvuun ovat saattaneet vaikuttaa muun muassa se, että kunnissa tehdyt päätökset ovat supistaneet ennaltaehkäiseviä palveluita (Halme ym. 2010, 17). Esimerkiksi kotipalvelu painottuu nykyään vanhusten hoitoon. Jos perheessä on kriisitilanne tai jos on lastensuojelullinen tarve, joissain kunnissa käytetään perhetyötä. Siinä työntekijä tekee kuitenkin vähemmän perinteisiä kotitöitä, ja apu painottuu kasvatukselliseen ja kodinhoidolliseen tukemiseen sekä ohjaukseen. Kunnan tulisi kuitenkin järjestää perheelle ennaltaehkäisevää lastensuojelua jo ennen lastensuojelun asiakkuutta. Näitä palveluita ovat muun muassa kotipalvelu päivähoidon ja neuvolapalveluiden ohella. Kotipalvelulle olisi enemmän kysyntää kuin mitä sitä on mahdollista tarjota. (Forss & Vattula-Pimiä 2014, 36-37, 217.)

Vanhemmuutta vahvistavassa työssä tulisi tapahtua kahdenlaisia muutoksia. Kotipalvelun ja perhetyön tekijän tarpeen määrittelyn ja avun saannin tulisi perustua vahvasti myös vanhempien omaan arvioon siitä, ettei vallitseva tilanne ole lapsen parhaaksi ja lapsen paras tulisi nostaa työn lähtökohdaksi. Kotipalvelusta ja perhetyöstä pienten lasten perheissä tulisi tehdä myönteistä ja korostusti vanhemmuutta vahvistavaa. Sen pohjalta kotipalvelun saannin ei pitäisi perustua jo olemassa olevaan ongelmaan, vaan perheiden voimavarojen vahvistamiseen. (Pietilä-Hella 2006, 72.)

Vanhassa sosiaalihuoltolaissa kotipalvelu määriteltiin sosiaalipalveluksi, josta kunnan on huolehdittava, mutta palvelun minimimäärää ei ollut säädetty. Perheillä ei ollut subjektiivista oikeutta kotipalveluun, vaikka sitä oli mahdollista hakea kunnalta. Asiakkaan tarve ja olosuhteet määrittelivät sen, hyväksyikö kunta hakemuksen. (Järvinen ym. 2012, 73-74.) Uudessa sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301) lapsiperheillä on oikeus välttämättömään kotipalveluun alentuneen toimintakyvyn, perhetilanteen, rasittuneisuuden, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn perusteella, mikäli he tarvitsevat apua suoriutuakseen asumisesta, henkilökohtaisesta hoivaamisesta ja huolenpidosta, lasten hoidosta ja kasvatuksesta sekä muista tavanomaisista elämään kuuluvista tehtävistä ja toiminnoista.

4 LAPSIPERHEET PALVELUIDEN KEHITTÄJINÄ

4.1 Mitä palvelumuotoilu on?

Palvelumuotoilua ei pystytä määrittelemään tarkasti, vaan se on yksi tapa lähestyä palveluiden kehittämistä (Tuulaniemi 2013, 58). Siinä tuotekehityksen painopiste on siirretty uusien ideoiden muokkaamiseen asiakkaiden kanssa tehdyn luovan työn pohjalta (Miettinen 2010). Palvelumuotoilu on prosessi ja työkaluvalikoima, joka pohjautuu moniin osaamisalueisiin. Palvelumuotoiluprosessin lopputuloksena syntyy palvelua. (Tuulaniemi 2013, 59-62.) Palveluiden käyttäjät osallistuvat kehitystyöhön (Miettinen 2010). Kaikki osaamisalueet voivat käyttää palvelumuotoilua yhteisenä kielenä kehittäessään menestyviä palveluita, ja palvelumuotoiluun osallistuu monien alojen ammattilaisia. Palvelumuotoilussa hyödynnetään prosessi- ja menetelmäosaamista, visualisointia ja prototypointia eli tyhjän näkyväksi tekemistä ja aineettoman konkretisointia. Palvelua suunniteltaessa on ymmärrettävä laaja kokonaisuus, johon palvelu liittyy. (Tuulaniemi 2013, 63-69.)

Palvelumuotoilun tavoitteena on ymmärtää ihmisiä, heidän elämänsä ja tarpeitaan paremmin. Palvelumuotoilulla pyritään havaitsemaan uusia mahdollisuuksia ja suunnitella asiakkaille toimivia palveluja. Palvelumuotoilun prosessi koostuu määrittelystä, tutkimuksesta, suunnittelusta, palvelutuotannosta ja arvioinnista. Ihannetilanne on, jos kaikki palvelun osapuolet ovat mukana koko tämän prosessin ajan. Määrittelyllä tarkoitetaan sitä, että pohditaan, mitä ongelmaa ollaan ratkaisemassa ja mitä tavoitteita ratkaisulla on tilaajan kannalta. Tavoitteena on siis luoda ymmärrys palveluntuottajasta ja siitä, mitä tavoitellaan. Tutkimuksen avulla saadaan tietoa kehittämiskohteesta, toimintaympäristöstä, resursseista ja käyttäjätarpeista esimerkiksi haastatteluiden avulla. Tässä vaiheessa tarkennetaan tavoitteita. Suunnitteluvaiheessa ideoidaan ja konseptoidaan vaihtoehtoisia ratkaisuja, ja testataan niitä nopeasti. (Tuulaniemi 2013, 110-112, 126-131.) Palvelutuotannossa idea viedään markkinoille asiakkaiden testattavaksi ja kehitettäväksi. Tämä voidaan tehdä esimerkiksi näyttelemällä

palvelutilanne ja antamalla käyttäjien testata sitä. Arviointien ja testien avulla parannetaan palveluideaa. Palvelua tulisi kehittää saatujen kokemusten mukaan, ja kehitysprosessi voidaan toistaa useitakin kertoja. (Miettinen 2010.)

4.2 Palvelumuotoilu käytännössä

Palveluiden käyttäjät, eli ihmiset, ovat palvelumuotoilun keskeinen elementti. Ilman asiakasta ei olisi palvelua. Ihminen on oman itsensä, toimintansa ja elämänsä paras asiantuntija. Palveluun kuuluvat olennaisena osana myös asiakaspalvelijat. Asiakkaat ja asiakaspalvelijat muodostavat yhdessä kokemuksen palvelusta, ja sen rakentumisessa keskeistä on palveluntuottajan ja asiakkaan välinen vuorovaikutus. Olennaista on ymmärtää molempien tarpeita, odotuksia, motivaatiotekijöitä ja arvoja. Palvelua suunniteltaessa on suunniteltava sitä niille ihmisille, jotka oikeasti tulevat palvelua käyttämään, sekä on minimoitava epäonnistumisen riski. (Tuulaniemi 2013, 71-72.)

Yksi palvelumuotoiluun liittyvä oleellinen asia on eri osapuolien osallistaminen palvelujen kehittämiseen (Tuulaniemi 2013, 117). Käyttäjälähtöisyys on ollut aikaisemminkin itsestään selvää palveluiden kehittämisessä, mutta palvelumuotoilussa työskentely asiakkaiden ja yhteistyökumppanien kanssa on vieläkin tiiviimpää, ja sen toteuttamiseen tarvitaan uusia työmenetelmiä (Miettinen 2010). Palvelun keskiössä on palvelun käyttäjä. Palveluntuottajan puolelta palvelussa on mukana useita ihmisiä esimerkiksi asiakaspalvelussa, palvelutuotannossa ja palveluun liittyvissä organisaatioissa. Kun palveluja kehitetään yhdessä, se sitouttaa kaikki osapuolet kehittämisen lisäksi palvelujen tuottamiseen. Yhdessä kehittäminen ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki palvelun osapuolet ovat mukana kehittämisessä, vaan että kaikki palveluun liittyvät asiat ja näkökannat tulisivat mahdollisimman laajasti huomioiduksi. Tästä laaja-alaisesta näkemyksestä palvelunkehittäjät valitsevat palvelulle parhaiten tavoitteisiin vastaavat elementit. Keskeistä on ymmärtää loppukäyttäjän tarpeet ja toiminnan motiivit. (Tuulaniemi 2013, 117-118.)

Ennakointi on yksi palvelumuotoilun keskeisistä elementeistä. Sillä tarkoitetaan potentiaalisten asiakkaiden todellisten tarpeiden tutkimista ja pyrkimystä tunnis-

taa asiakkaiden piilevätkin tarpeet. (Tuulaniemi 2013, 73.) Asiakkaat haastetaan keräämään tietoa ja kertomaan palvelukokemuksistaan (Miettinen 2010). Asiakkaan kokemus palvelusta kattaa kaikki palveluun liittyvät mainonnat, kontaktit, asiakaspalvelun laadun, palveluominaisuudet, käytön helppouden ja luotettavuuden. Palvelun tulisi vastata asiakkaiden funktionaaliseen tarpeeseen, prosessin tulisi olla sujuva, palvelun tulisi olla helposti hahmotettavissa ja saatavilla. Lisäksi palvelun pitäisi olla käytettävissä, tehokas ja monipuolinen. Palvelu tulisi kokea miellyttäväksi, helppokäyttöiseksi, kiinnostavaksi, innostavaksi, tunnelmalliseksi ja siinä pitäisi olla tyyli ja kyky koskettaa aisteja. Palvelun tulisi toteuttaa asiakkaiden toiveita, unelmia, tarinoita, lupauksia ja antaa oivalluksia. (Tuulaniemi 2013, 73-74.)

Palvelumuotoilussa voidaan käyttää tarinallistamista, jolla tarkoitetaan tässä yhteydessä tarinan hyödyntämistä palvelujen suunnittelussa, kehittämissä ja toteuttamisessa. Tarinallistaminen on liiketoiminta-, arvo- ja asiakaslähtöistä. Tarinallistaminen keskittyy palveluun ja asiakkaan kohtaamiseen. Kohtaaminen sisältää niin markkinoinnin kuin palvelun käyttämisenkin. Palvelupolku rakennetaan tarinaksi, joka tukee asiakkaan toimintaa palvelupolun kaikissa vaiheissa. Hyvin kerrotun tarinan kautta asiakas motivoituu käyttämään palvelua. Palvelupolku pyritään muodostamaan niin, että kaikki palvelun elementit tukevat tarinan kulkua. Tarinallistamisen avulla palvelumuotoiluun voidaan tuoda lisää elämyksellisyyttä, inhimillisyyttä ja merkitystä. Palvelun lopputulos, eli asiakkaan elämys, on kuitenkin ainutlaatuinen. (Kalliomäki 2014, 13 & 46-47.)

Palveluiden kehittämisessä tarvitaan luovaa ongelmanratkaisukykyä. Ideoita pitää pystyä tuottamaan, mutta myös analysoimaan ja karsimaan. Visualisoinnilla ajatukset palveluideasta piirretään kuviksi, mikä luo parempaa ymmärrystä. Palvelumuotoilu edellyttää jatkuvan kehittämisen näkökulmaa. Palveluita kehitetään, tulosta arvioidaan ja analysoidaan. Parhaisiin tuloksiin päästään suunnittelemalla, testaamalla ja uudelleen suunnittelemalla optimoidut ratkaisut palvelun toimittamiseen. (Tuulaniemi 2013, 113-116.)

4.3 Asiakkaat palvelujen kehittäjinä

Asiakkaat voivat vaikuttaa palveluja koskevaan päätöksentekoon edustuksellisen ja suoran demokratian avulla, mutta myös osallistumalla itse palvelujen kehittämiseen käyttäjälähtöisellä innovaatiotoiminnalla. Asiakaslähtöisyydellä tunnistetaan asiakkaiden tarpeet, valitaan yhdessä paras ratkaisu, suunnitellaan ja rakennetaan palvelua yhdessä. Asiakas testaa palvelun. Vaikka asiakkaalla on aktiivinen rooli palvelujen kehittämisessä, se ei vähennä palvelutarjoajan panosta ja asiantuntemusta. (Larjovuori ym. 2012, 6-7.)

Hallitusohjelmat, lainsäädäntö ja kansalliset osallisuus- ja demokratiahankkeet ovat tukeneet asiakkaiden osallistumista jo 1990-luvulta alkaen. Nykyinen kuntalaki määrää, että kuntalaisella on oikeus osallistua palveluja koskevaan päätöksentekoon. Näitä keinoja ovat muun muassa palvelujen käyttäjien valitseminen kunnan toimielimiin, kunnan asioista tiedottaminen, kuulemistilaisuuksien järjestäminen ja asiakkaiden mielipiteiden selvittäminen. 2000-luvulla palvelujen kehittämiseen on tullut uusina asioina esimerkiksi yhteisösuunnittelu, fokusryhmätyöskentely ja kuntalaisfoorumit. Käyttäjä- eli asiakaslähtöisyys on liitetty yhdeksi keskeiseksi käsitteeksi kansalliseen innovaatiostrategiaan vuonna 2008. Käyttäjälähtöisyydellä tarkoitetaan kuntalaisten tarpeista lähtevää palvelujen kehittämistä sekä painopisteen siirtämistä tuottajakeskeisyyden sijasta asiakaslähtöisyyteen. Käyttäjälähtöisyyttä toteutetaan palvelumuotoilun keinoin. Monet Suomen kaupungit ovat liittäneet asiakaslähtöisyyden osaksi kuntastrategiaansa. (Jäppinen & Sallinen 2012, 7-10.)

Käyttäjälähtöisyys parantaa palvelujen laatua ja vähentää tarpeettomia palveluita, mikä on taloudellisesti kannattavaa. Asiakaslähtöisesti toteutetut palvelut vastaavat enemmän asiakkaiden tarpeisiin. Käyttäjälähtöisyydellä lisätään asiakkaiden luottamusta poliittiseen ja hallinnolliseen toimintaan sekä palveluihin. Työntekijöiden näkökulmasta asiakaslähtöisyys jakaa palvelujen suunnitteluvastuuta ja näin lisää työtyytyväisyyttä. Käyttäjälähtöiset palvelut vaikuttavat positiivisesti omaan elämänlaatuun. (Jäppinen & Sallinen 2012, 17.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuksen tausta ja tavoite

Tutkimuksemme taustalla oli keväällä 2014 tehty projekti Turun ammattikorkeakoulun hankkeelle Varhainen tuki monitoimijaisessa varhaiskasvatuksessa – perhepalveluohjauksen uudet käytännöt. Halusimme tehdä lisäselvitystä hankkeelle varhaisen tuen tarpeesta, koska lapsiperheiden varhainen tukeminen kiinnostaa meitä molempia. Hankkeen nimi muuttui kevästä 2014, ja nykyinen nimi on OTTO – Osaamista työhön, työkykyisyyttä ja osallisuutta. Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää lapsiperheiden näkökulmia ja käsityksiä varhaisesta tuesta sekä siitä, mitkä varhaisen tuen muodot auttaisivat lapsiperheiden vanhempia jaksamaan arjessa ja työssä paremmin. Hankkeen kehittämismenetelmänä on palvelumuotoilu, ja siksi korostimme opinnäytetyössä asiakkaiden näkökulmaa ja heidän tarpeitaan.

5.2 Tutkimusaiheen ajankohtaisuus

Uudessa sosiaalihuoltolaissa pyritään vahvistamaan asiakaskeskeisyyttä, ja määrittelemään ne tuen tarpeet, joiden perusteella sosiaalipalveluja järjestetään. Näin asiakkailla olisi oikeus niihin palveluihin, joilla voidaan turvata toimeentulo sekä lapsen terveys ja kehitys. Uudistuksen tavoitteena on tarjota mahdollisimman tehokasta ja lyhytaikaista tukea. Uudella sosiaalihuoltolailla pyritään madaltamaan tuen hakemisen kynnystä ja tarjoamaan perheille tukea oikea-aikaisesti ilman lastensuojelun asiakkuutta. Tämä toteutuisi sillä, että osa lastensuojelun avohuollon tukitoimista siirtyisi sosiaalihuollon palveluiksi. Yksi näistä palveluista on lapsiperheiden välttämätön kotipalvelu. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Kaupungit ovat sisällyttäneet ennaltaehkäisevän työn strategisiin ohjelmiinsa. Esimerkiksi Turun kaupungin yhtenä päämääränä on kaupunkilaisten kestävä hyvinvointi, johon kuuluu palvelurakenteen muuttaminen ennaltaehkäisevämpään suuntaan. Siihen siirretään resursseja korjaavasta työstä. Palvelumuotoi-

lulla asiakkaat saadaan toiminnan keskiöön, jolloin resurssit kohdennetaan mahdollisimman tehokkaasti, ja saadaan sekä hyvinvointihyötyjä että taloudellisia säästöjä. Tavoitteena on ottaa ehkäisevä työ osaksi kaikkea asiakastyötä, sekä painottaa avopalveluiden roolia. Palveluiden kohdentamisella pyritään edistämään asiakkaiden kykyä edistää omaa hyvinvointiaan. (Turun kaupunki 2013a, 10-11.) Myös Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan perheiden varhainen tukeminen lapsen huolenpitoon ja kasvatukseen liittyvissä ongelmatilanteissa. Tavoitteena on vähentää lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta. (Turun kaupunki 2013b, 5.)

Uusi sosiaalihuoltolaki nostaa esille unohdettuja palveluja, kuten lapsiperheiden kotipalvelun, sekä vahvistaa asiakkaiden mahdollisuuksia vaikuttaa palveluihin. Lakiuudistuksessa puhutaan painopisteen muutoksesta, jolloin palveluita tarjotaan matalalla kynnyksellä ennen ongelmien kriisiytymistä. Painopisteen muuttaminen ja asiakaslähtöisyyden korostaminen antoivat pohjan lähteä tutkimaan lapsiperheiden varhaisen tuen palvelutarpeita. Tutkimuksemme ajoittui uuden ja vanhan sosiaalihuoltolain risteyskohtaan. Koska uusi laki tuli voimaan vasta tänä vuonna, vielä ei ole löydetty toimivia käytäntöjä esimerkiksi kotipalvelun kohdalla. Tutkimuksessamme nousikin vahvasti esille muun muassa kotipalvelu ja lapsiperheiden suuri tarve sille. Tutkimuksemme aihe on ajankohtainen myös Turun kaupungissa, jolloin se koskettaa meitä kuntalaisina läheisesti.

5.3 Kvalitatiivinen tutkimus

Tutkimuksemme oli kvalitatiivinen eli laadullinen. Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää (Hirsjärvi ym. 2010, 161). Laadullinen tutkimus on kiinnostunut tutkittavan ilmiön laadusta ei määrästä. Kvalitatiivisen tutkimuksen tehtävänä on ymmärtää ja tulkita, eikä asioita pyritä asettamaan riippumus-, tai syy-seuraus-suhteisiin, vaikka ne esiintyisivätkin yhdessä. (Koi-vula ym. 2003, 31.)

Tutkimuksen kohdetta pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisesti. Tavoitteena on löytää tosiasioita sen sijaan, että todennettaisiin jo olemassa olevia väitteitä. Kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto hankitaan luonnollisissa ja todellisissa tilan-

teissa. Tiedonkeruun välineenä suositetaan ihmisiä, eli tutkimusmetodeina esimerkiksi haastatteluja ja havainnointia. Näin tutkittavien näkökulmat ja äänet pääsevät esille. Tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti. Aineistoa tarkastellaan yksityiskohtaisesti ja monitahoisesti. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on myös tyypillistä, että tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi ym. 2010, 160-164.)

5.4 Metodina teemahaastattelu

Valitsimme opinnäytetyömme metodiksi teemahaastattelun. Teemahaastatteluun päädyimme siksi, että siinä keskitytään tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Teemahaastattelu lähtee oletuksesta, että sillä voidaan tutkia kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita. Teemahaastattelussa oleellisinta on, että yksityiskohtaisten kysymysten sijasta haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen pohjalta, mikä puolestaan tuo tutkittavien äänen paremmin kuuluviin. (Hirsjärvi & Hurme. 2001, 47-48.) Lisäksi teemahaastattelu on yleensä vapaamuotoinen ja keskustelunomainen haastattelumuoto (Koivula ym. 2003, 46). Teemahaastattelu ottaa huomioon sen, että ihmisten tulkinnat tapahtumista ja asioista, sekä heidän niille antamat merkitykset ovat keskeisiä, samoin kuin sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä siksi, että haastattelun aihepiirit, eli teema-alueet, ovat kaikille samat. Muissa puolistrukturoiduissa haastatteluissa kysymykset ja jopa niiden muodot ovat kaikille samat. (Hirsjärvi & Hurme. 2001, 48.)

5.5 Tutkimustehtävät

1. Millaista ennaltaehkäisevää varhaista tukea lapsiperheet tarvitsevat?
2. Millaisia varhaisen tuen palveluita lapsiperheet tarvitsevat?
3. Mitkä olisivat vanhempien mielestä matalan kynnyksen paikkoja pyytää lapsiperheiden jaksamista tukevia palveluita?
4. Mitä kehitysideoita lapsiperheillä on liittyen varhaisen tuen palveluihin?

5.6 Aineiston keruu ja dokumentointi

Saimme opinnäytetyömme analysoitavan aineiston ryhmähaastatteluista. Laadullisessa tutkimuksessamme käytimme harkinnanvaraista otosta, jossa tutkitavat valitaan tutkijoiden asettamien kriteereiden perusteella (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Ryhmähaastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Litterointi tarkoittaa tallennetun aineiston kirjoittamista puhtaaksi sanatarkasti. Litterointi voidaan tehdä koko kerätystä aineistosta tai valikoiden esimerkiksi tiettyjen teema-alueiden mukaisesti. Ennen litterointia olisi hyvä tietää, millaista analyysia aikoo tehdä. (Hirsjärvi ym. 2010, 222.)

Haastateltaville on hyvä kertoa, mitä osallistuminen tutkimukseen konkreettisesti tarkoittaa, eli onko kyseessä kertaluonteinen aineistonkeruu, edellyttääkö osallistuminen kirjoittamista, vapaamuotoista keskustelua, valmiiden vastausvaihtoehtojen valitsemista tai jotakin muuta. Lisäksi olisi hyvä kertoa, edellyttääkö osallistuminen keskustelua puhelimesta, tutkijan tapaamista kahden kesken vai osallistumista ryhmässä tutkijan ohjaamana tai muulla valitulla tavalla. Haastateltaville on myös kerrottava käytettävistä tallennevälineistä ennen kuin tutkitavalta kysytään suostumusta osallistumiseen. (Kuula 2006, 106.) Kerroimme haastateltaville vanhemmille tutkimuksemme pääpiirteet, kuten toimeksiantajan, tavoitteen, haastatteluiden nauhoituksen, ja että kyseessä on kertaluonteinen haastattelu.

5.7 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysissä kerätty aineisto tiivistetään niin, että tutkittavaa ilmiötä voidaan kuvailla lyhyesti ja yleistävästi tai että tutkittavien ilmiöiden väliset suhteet saadaan selkeästi esille. Sisällönanalyysin avulla voidaan materiaalista tehtyjä havaintoja analysoida systemaattisesti. Sisällönanalyysissä kysymyksessä ovat aineiston merkitykset, tarkoitukset, aikomukset, seuraukset sekä yhteydet. (Janhonen & Nikkonen 2001, 23.)

Kvalitatiivisessa sisällönanalyysissä vertaillaan laadullisia eroja ja yhtäläisyyksiä ja niiden sisältöä. Aineistoa tulkitaan tutkimusteemojen perusteella. Tutkija

ikään kuin asettaa tutkimusmateriaalille kysymyksiä. Jotta tutkimuksen analysointi olisi laadullista, se vaatii aineiston hyvää ja perusteellista tuntemista. (Koivula ym. 2003, 42-43.) Laadullista tutkimusta suunnittelevan onkin jo ennalta varauduttava siihen, että ainakin jokin asia suunnitelmissa menee pieleen. Suunniteltua tutkimusaineistoa ei voida erilaisten syiden takia hankkia tai siinä eivät nousekaan oletetut asiat esille. Lisäksi tutkimukselliset kysymykset saattavat osoittautua aineiston valossa joko itsestään selviksi, yksinkertaisesti vääriksi tai kerätyn aineiston avulla mahdottomiksi tutkia. (Alasuutari 2001, 277.)

Sisällönanalyysi sopii hyvin myös strukturoimattoman aineiston analyysiin. Sisällönanalyysissä tutkiva ilmiö pyritään kuvaamaan tiivistetysti ja yleisessä muodossa. Kerätty aineisto saadaan kuitenkin sisällönanalyysissä vain järjestyksi johtopäätöksiä varten. Sisällönanalyysissä olisi mielekästä puhua kahdesta eri merkityksestä, sisällönanalyysistä ja sisällön erittelystä. Sisällön erittely tarkoittaa dokumenttien analyysia, jossa kuvataan kvantitatiivisesti esimerkiksi tekstin sisältöä. Sisällönanalyysillä sitä vastoin pyritään kuvaamaan dokumenttien sisältöä sanallisesti. Aineiston sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavaisesti tai teorialähtöisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 105-110.)

Sisällönanalyysissä on tiettyjä vaiheita, joiden mukaan se etenee. Aineiston pelkistämisessä ja luokittelussa on kolme eri vaihetta. Ensin aineiston pelkistetään, eli aineistolle esitetään tutkimusongelman mukaisia kysymyksiä. Tämän jälkeen aineisto ryhmitellään. Aineistosta etsitään pelkistettyjen ilmaisu- ja yhtäläisyyksiä. Samaa tarkoittavat asiat yhdistetään yhdeksi luokaksi ja annetaan sille sen sisältöä kuvaava nimi. Kolmannessa vaiheessa aineisto abstrahoidaan eli samansisällölliset luokat yhdistetään yläluokiksi. (Janhonen & Nikkonen 2001, 26-29.)

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Keräsimme aineiston haastatteleamalla 23 lapsiperheen vanhempaa. Haastatelluja oli yhdeksän, ja ne toteutettiin kolmen hengen ryhmähaastatteluina. Haastateltavien valinnassa tavoitteenamme oli saada edustajia erilaisista perhemuodoista, ja mukana oli vanhempia ydin-, yksinhuoltaja-, uusio-, maahanmuuttaja- ja sateenkaariperheistä, mikä oli myös toimeksiantajamme toive. Haastateltavien valinnassa käytimme harkinnanvaraista otosta, jossa hyödynsimme kontaktejamme. Haastateltavista 21 oli naisia ja kaksi miehiä. Alkuperäisestä 27 haastateltavasta vanhemmasta neljä ei päässyt paikalle, mutta se ei vaikuttanut ryhmähaastattelujen määrään, sillä he kuuluivat eri haastatteluryhmiin. Haastatteluista saatu aineisto alkoi toistamaan itseään, joten saturaatiopiste saavutettiin. Saturaatiolla tarkoitetaan sitä, että uudet tapaukset eivät tuo tutkimustehtävien kannalta uutta tietoa, eli aineisto alkaa niin sanotusti toistaa itseään (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006).

6.1 Lapsiperheiden vanhempien käsitys varhaisesta tuesta

Kun haastateltavilta kysyttiin, mitä heidän mielestään on lapsiperheiden saama varhainen tuki, haastatelluista kaksikymmentä mainitsi ensimmäisenä neuvolan olevan paikka, josta tulisi saada varhaista tukea. Näistä kahdestakymmenestä viisi oli vahvasti sitä mieltä, että he eivät ole tyytyväisiä neuvolasta saamaansa varhaiseen tukeen tai ettei neuvola edes tarjoa varhaista tukea, vaikka se kuului heidän mielestään neuvolan perustehtäviin.

Onko neuvola tukenut minua millään tavoin? No eipä nyt heti tuu mieleen kaaheesti mitään. H15

Vanhemmat kertoivat itse tunnistaneensa varhaisen tuen tarpeen omasta väsymyksestä, voimattomuudesta, kielteisistä ajatuksista lasta kohtaan sekä siitä, etteivät he itse kykene hallitsemaan lasta tai perhettä koskevaa tilannetta. Myös mielialanvaihtelut tai jatkuva ärtyneisyys olivat heidän mielestään merkkejä varhaisen tuen tarpeesta. Vanhemmat kertoivat tunnistaneensa itse tarpeen päästä juttelemaan jonkun tilanteesta ulkopuolisen aikuisen kanssa. Viimeinen häly-

tysmerkki haastateltavien mielestä oli halu jättää lapsensa tai tehdä jotain vielä pahempaa.

Haastatteluissa tuotiin myös ilmi suomalaisen yhteiskunnan asenteet, jotka saattavat estää vanhempia hakeutumasta varhaisen tuen piiriin. Vanhemmat kertoivat, etteivät he kehtaa pyytää apua, koska suomalaisessa yhteiskunnassa perheiden pitäisi pärjätä omillaan. Perheillä ei saisi olla ongelmia, ja jos ongelmia on, niistä tulisi selvitä ilman muiden apua. Usein perheet olivat viivyttäneet avun pyytämistä niin pitkälle, etteivät he enää jaksaneet etsiä apua.

Vanhemmat toivat esille sen, miten lastensuojelun pelko ja ihmisten asenteet vaikeuttavat ja estävät perheitä hakemasta apua. Vanhemmat pelkäsivät, että mikäli he käyttävät jotakin palvelua, siitä jää rekisteriin merkintä, joka johtaa esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden vierailuun. He pelkäsivät ottaa vastaan varhaisen tuen palveluja, sillä he kokivat sen leimaavan koko perhettä.

Ja just se matalampi kynnyks. Se on kaiken a ja o. Ku monet vaikka ne tarvis apua, ni ne ei hae sitä. H4

Ne on ne kauhutarinat. H6

Nii just, ne pelkää et ne leimataan ja ne joutuu sinne lastensuojeluun. Se et sä koet, et on ihan hyväksyttävää, että mä nyt haen apua, ku mua väsyttää tai mulla hajoo pää ilman, että aha, aha. H4

Niinku et pitäis jännittää? H6

Nii että joku vie sun lapset. Ja ku puhutaan, että ennaltaehkäsevää, ni sitä pitäis sit kans tehdä sitä ennaltaehkäsevää, eikä vaan puhua siitä. H4

Yksi haastateltavista toi vahvasti ilmi sen, että hänen mielestään suomalaisessa yhteiskunnassa on laskettu, että apu riittää niille, jotka ovat sitoutuneita ottamaan sitä vastaan. Jos kaikki apua tarvitsevat päättäisivätkin ottaa avun vastaan, yhteiskunnalla ei olisi resursseja tarjota apua kaikille.

6.2 Lapsiperheiden kokemuksia varhaisen tuen ja matalan kynnyksen palveluis- ta

Varhainen tuki varhaiskasvatuksessa

Suurin osa haastateltavista vanhemmista, joiden lapset olivat päivähoidossa, olivat suhteellisen tyytyväisiä päivähoitoon. Päiväkoti oli usein mainittu matalan kynnyksen paikka varhaiselle tuelle. Vanhemmat kokivat, että päivähoidon henkilökunta saattaa parhaassa tapauksessa muodostua niin läheiseksi, että vanhemmat tuntevat saavansa varhaista tukea heiltä. Perheet käyvät päiväkodissa päivittäin, joten se on siitäkin syystä luonnollinen paikka varhaisen tuen saamiselle. Jos vanhempi on jo valmiiksi väsynyt, hän ei jaksakaan käydä useassa eri paikassa hakemassa apua, vaan apu olisi hyvä saada paikasta, jossa perhe käy joka tapauksessa.

Päivähoidosta saatu varhainen tuki koostui haastateltavien mielestä monista eri tekijöistä. Ne vanhemmista, jotka kokivat saaneensa päivähoidosta varhaista tukea, mainitsivat esimerkiksi erityislastentarhanopettajan toiminnan. Erityislastentarhanopettaja on osallistunut esimerkiksi lapsen palavereihin, ja hänen kanssaan on voinut puhua myös kotona ilmenneistä ongelmista, joihin hän on antanut konkreettisia toimintaehdotuksia.

Vanhempien mielestä on tärkeää muodostaa hyvä ja luotettava keskusteluyhteys päivähoidon henkilöstön kanssa. Tähän kuuluu esimerkiksi lasten kuulumisten kertominen puolin ja toisin. Vanhemmat kokivat tärkeäksi myös sen, että työntekijät päivähoidossa kyselevät vanhempien ja perheen jaksamista. Kun työntekijän kanssa on muodostunut hyvä keskusteluyhteys, uskaltavat molemmat osapuolet nostaa hankalampiakin asioita esille perheen ja/tai lapsen tilanteesta. Lisäksi työntekijöiden pysyvyys vaikuttaa positiivisesti vanhempien kanssa muodostuvaan keskusteluyhteyteen. Kun työntekijä on pitkään samojen lasten kanssa, hän oppii tuntemaan lapset paremmin ja tunnistamaan myös mahdolliset varhaisen tuen tarpeet helpommin. Haastateltavat kertoivat, että päivähoidon työntekijöiden oma persoona vaikuttaa paljon heiltä saatavaan tukeen ja työntekijän motivaatioon tehdä työtä. Esimerkiksi työntekijöiden halu

auttaa sekä lasta että perhettä vaihtelee suuresti. Myös vanhemman oma persoonallisuus vaikuttaa siihen, miten avoimesti on valmis asioista keskustelemaan.

Nyt ku meil oli se varhaiskasvatuskeskustelu ... keskusteltiin aika paljon myöskin tän tarhan lastentarhanopettajan kanssa siitä, et miten mä jaksan. ... Se autto. Vaiks siin meinas tulla tippa linssiin, mut silti. H3

Ja et sielt päiväkodistaki kysytään silt vanhemmalta, et miten sä voit. Koska kyl lähän vanhempien jaksaminen vaikuttaa siihen lapseen ihan älyttömän paljon. Jos ne vanhemmat on ihan katki poikki kuollei, ni eihän se lapsi voi voida hyvin siellä. Kun sit taas se, et jos se päiväkodintäti kysyy just sulta, et miten sä voit, ja jos sä oisit sanonut, et kaikki on ihan tosi huonosti, ni onhan sillä kumminkin todennäköisesti enemmän tietoa, mistä sä voit hakea apuu. ... Se et ku te kysyitte, et onko resursseja, ni ei varmasti oo kaikissa paikoissa. Ei varmasti oo. En ikinä usko siihen. H1

Haastatteluissa osa vanhemmista toivoi lisää yhteistä toimintaa lapsen kanssa päiväkodissa, kuten esimerkiksi yhteistä aamupalahetkeä. Muutamalla haastateltavalla olikin tällaista toimintaa heidän päiväkodeissaan, ja se koettiin toimivaksi. He kuitenkin mainitsivat, että yhteistä toimintaa ei saa olla liikaa, koska silloin se voi muuttua perhettä kuormittavaksi tilanteeksi.

Vanhempien mielestä päivähoidon työntekijöiden määrä suhteessa lapsien määrään tuntuu liian vähäiseltä. Haastateltavat kertoivat, että heidän lastensa päiväkotiryhmissä on myös esimerkiksi erityistä tukea vaativia lapsia, jotka vanhempien mielestä veivät liikaa työntekijöiden resursseja. He kaipaivat enemmän yksilöllistä hoitoa myös lapsille, joilla ei ole esimerkiksi erityisen tuen tarvetta. Yksilöllisemmällä hoidolla vanhemmat tarkoittivat muun muassa joustavuutta päiväkotien aukiolo- ja lapsen hoitoajoissa sekä päiväuniin liittyvissä asioissa. Haastatteluissa tuli myös ilmi, että päivähoidon henkilöstöllä ei ole välttämättä riittävästi tietoa kohdata haastavampia lapsia. Haastatteluissa koettiin tärkeäksi myös työntekijöiden riittävä aika työn suunnittelulle, arvioinnille ja lisäkoulutukselle. Lisäksi on tärkeää palkata työntekijöiden sairastapauksissa sijaisia, jotta henkilökunnan määrä pysyy riittävänä suhteessa lapsiin.

Onko teidän mielestä päivähoiton henkilöstöllä riittävät resurssit huomata varhaisen tuen tarpeet ja vastata niihin? T1

Ei. H10

No ehkä huomata, mutta ei vastata niihin. H9

Haastateltavat vanhemmat kokivat, että on tärkeää kohdella lapsia ja vanhempia tasa-arvoisesti eri kulttuureista ja taustoista huolimatta. He toivoivat, että päiväkodin henkilökunta arvostaisi heidän toimintatapojaan ja toimisivat niiden mukaan myös silloin, kun vanhemmat eivät ole paikalla. Vanhemmat toivoivat, että työntekijöillä olisi pehmeämpi ote työssään, jolloin he eivät tuomitsisi vanhempia niin helposti. Tässäkin asiassa koettiin hyväksi avoin keskusteluyhteys. Mikäli päivähoidossa ihmetellään vanhempien kasvatuskäytäntöjä, tulisi niistä kysyä ja keskustella suoraan perheen kanssa jo ennen kun niistä keskustellaan työyhteisön kanssa. Vanhemmat eivät myöskään halua, että päivähoiton henkilöstö tekee esimerkiksi lastensuojeluilmoitusta perheen selän takana ennen kun asioista on keskustelu yhdessä.

Vanhempien kokemukset neuvolasta varhaisen tuen palveluna

Neuvola nousi haastatteluissa vahvasti esille, mutta se sai lähinnä kriittistä palautetta lapsiperheiden vanhemmilta. Haastatelluista vanhemmista kuusi oli tyytyväisiä tämän hetkiseen neuvolajärjestelmään ja sieltä saatavaan palveluun. Haastateltavat painottivat, että neuvola olisi hyvä paikka huomioida varhaisen tuen tarpeet ja hakea apua, koska lähes kaikki perheet käyvät siellä. Neuvolan toimintaa olisi kuitenkin kehitettävä, jotta se palvelisi perheitä paremmin. Vanhempien mielestä yksi neuvolan tehtävistä on huomata varhaisen tuen tarve ja puuttua siihen. Jokaisessa haastattelussa mainittiin neuvola matalan kynnyksen paikkana hakea varhaista tukea.

Haastateltavat toivoivat neuvolan työntekijöiltä joustavampaa ja asiakaslähtöisempää työtettä. Vanhemmat kokivat, että he tulevat todella helposti tuomituksi omien kasvatusnäkemystensä takia. Vanhemmat pitivät tärkeänä sitä, että työntekijät pysyvät ”ajan hermolla”, eli päivittävät tietojaan, ja ottavat selville,

millaisia kasvatuskäytäntöjä vanhemmat tällä hetkellä suosivat, kuten sormiruokailu tai kestovaipat.

Haastatteluissa kävi myös ilmi, että vanhemmat eivät uskalla välttämättä kertoa rehellisesti asioistaan ja esimerkiksi huolistaan neuvolassa, koska he kokevat, että neuvolan työntekijät syyllistävät heitä. Heidän mielestään neuvolassa on myös helppo huijata kaiken olevan hyvin, vaikka niin ei olisi. Työntekijän arvio perheen tilanteesta on kiinni siitä, mitä vanhemmat vastaavat työntekijän kysymyksiin. Jos äiti tai isä jaksaa laittaa neuvolakäynnille, hymyillä ja kertoo kaiken olevan hyvin, huoli menee työntekijältä todennäköisesti ohi.

Neljä haastateltavista äideistä oli ilmaissut suoraan huolensa neuvolassa, mutta siihen ei oltu puututtu. Huoli oli tullut ilmi masennusseulan tai muun lomakkeen täytön yhteydessä. Vaikka lomakkeiden tuloksena oli ollut esimerkiksi selkeää masennus, neuvolan työntekijä ei ollut siihen puuttunut tai hän oli jopa ohittanut aiheen kokonaan.

... neuvolas olemaan joku kysely et kartotettiin äitien jaksamista ... Se katos sen läpi ja sano et täst tulee, et sul on keskivaikeaa masennus, joo varmaan olikin. Mut siihen se jäi sit. Oletin, et se juttu jatkuu siit jotenki, mut ei. En myöskään itse saanut sit enää sanottua ... sit se jäi. H13

Mä täytin kans sen lapun ... Ne sano, et näyttää silt, et pisteet menee niin, et sä oot masentunu. Mut sullahan on niin hyvä toi oma verkosto, et se menee varmaan ok. H12

Vanhemmat kokivat, että neuvolakäyntejä on liian harvoin ja käynti on ajallisesti liian suppea. Kun neuvolakäyntejä on noin kerran vuodessa, vanhemmat kokivat, että työntekijät eivät voi huomata perheen varhaisen tuen tarvetta samalla tavalla, kuin jos neuvolassa käytäisiin useammin. Haastateltavat kertoivat, että jos haluaa neuvolasta apua, pitää olla itse aktiivinen ja pyytää apua tai muuten avun tarvetta ei huomata. Ja vaikka huoli tuotaisiin esille tai se olisi selkeästi huomattavissa, neuvolan työntekijöillä ei ole resursseja puuttua huoleen.

Ja neuvolastahan sitä (varhaista tukea) kai pitäis saada, mutta se on eri asia saako sitä. ... kun siellä aina täytetään näitä lomakkeita, ...että miten perheesi jaksaa. Sit ne katotaan siellä ja mihinkään ei puututa. Sit jos siel onkin sellanen

kohta, että on jotain väsymystä, ni kukaan ei ota kantaa. ... on laitettu että on väsymystä ja uupumusta ja kaikenlaista, ni oli vaan siirrytty seuraavaan. Kukaan ei ollut kysynyt ees mitään lisäkysymyksiä. Et kiva, et lomakkeita on, mut älkää vaan laittako sinne mitään. Vaikka neuvolakin näkis, että ongelmaa on, että lapsi on jotenkin kauheen epäsiisti, hampaat on pesemättä tai vaatteet on likaset, ni kenelläkään ei oo aikaa puuttua siihen. Mä oon kyllä sitä mieltä, että millasta on lapsiperheiden saama varhainen tuki? No ei minkäänlaista. H9

Kahdeksan haastateltavista vanhemmista toi suoraan esille sen, että neuvolassa keskitytään heidän mielestään liikaa lapsen fyysisiin ominaisuuksiin, kuten painon ja päänympäryksen mittaamiseen, eikä esimerkiksi vanhempien jaksamiseen. Vanhemmat kaipasivat neuvolasta keskusteluapua käytännön asioihin liittyen sekä perheen arkeen ja vanhemmuuden tukemiseen. Vanhempien mielestä neuvolassa tulisi olla enemmän palveluohjausta ja tietoa erilaisista lapsiperheiden palveluista, joihin voisi mennä, kuten perhekahviloista tai –kerhoista. Haastatteluissa nousi esille se, että neuvolan työntekijän persoonallisuudella on suuri merkitys siihen, miten hän työtään tekee. Jotkut ovat kiinnostuneempia esimerkiksi vanhempien jaksamisesta, ja toiset keskittyvät lähinnä vain lapsen mittaamiseen.

Neuvola nyt on mun mielestä aika, ei nyt ihan sillä tasolla, millä se vois olla yhteiskunnassa, missä melkein kaikki kuitenkin käy siellä. Se vois olla hirveen tehokas reitti tehdä muutoksia lapsiperheiden arjessa. Saada olosuhteet paremmiksi. Ni siihen nähden siellä käytään liikaa aikaa lapsen punnitsemiseen ja epäolennaisiin asioihin sen sijaan, että voitais käyttää aikaa siihen, miten perheessä voidaan. H11

Lapsiperheiden muut varhaisen tuen palvelut

Vanhemmat kaipasivat enemmän ja monipuolisempaa puistotoimintaa lapsiperheille. Puistotoiminta mahdollistaa vanhempien omien asioiden hoitamisen sillä aikaa, kun lapsi on puistossa. Puiston tulisi olla kutsuvan näköinen ja siistinä pidetty, jotta perheet haluavat mennä sinne. Yksi äideistä toivoi ruokailumahdollisuutta puistoihin, kuten Helsingin puistoissa lapsille tarjoiltu lounas. Moni vanhempi jättää puistotoiminnan käyttämättä, koska puistoissa ei ole esimerkiksi mahdollisuutta käydä vessassa.

Seitsemässä haastattelussa yhdeksästä mainittiin tarve lapsiperheiden auttavalle puhelimelle. Toiveissa oli, että puhelimeen voisi soittaa milloin tahansa öitä lukuun ottamatta. Puhelin tulisi olla ilmainen, ja sinne voisi soittaa anonyyminä. Osa vanhemmista tiesi Mannerheimin Lastensuojeluliiton vanhempien auttavan puhelimen, mutta he kritisoivat sen rajoitettuja soittoaikoja.

Mun mielestä vois olla joku semmonen äitien hot line, johon vois soittaa nimettömänä ja pyytää apua. Koska se et sä soitat neuvolaan ja kysyt neuvoa ni, jos sä kysyt jotain vähän hankalempaa juttua, ni se menee luultavasti sinne papereihin ja se on luultavasti tosi iso kynnys monille. ... Et joku tommonen ilmanen, IL-MANEN, puhelinnumero, mihin sais soittaa ja sit siel olis oikeesti psykologeja tai jotain tämmöst oikeesti ammattilaishenkilökuntaa. H15

Toi olis just hyvä, sit olis aika matala kynnys soittaa. Tai jos sä oot niin uupunut, sä et jaksa hakea enää apua, vaan sä et tee yhtään mitään enää. H16

Suurin osa haastateltavista ei kuitenkaan tiennyt vanhempien auttavasta puhelimesta, ja he toivoivat, että tämänkaltaisista palveluista informoitaisiin esimerkiksi neuvolassa automaattisesti. Tällaista ”hätä”palvelua voisi olla myös Internetissä. Haastateltavat antoivat esimerkkinä Raision kaupungin verkkosivuilla olevan Pyydä apua!-napin, jonka avulla apua saa vuorokauden sisällä napin painamisesta.

Haastatteluissa nousi vahvasti esille sukulaisten, ystävien sekä naapurien tärkeys. Myös saman ikäisten lasten vanhemmilta saatu vertaistuki oli vanhemmille merkittävää. Monet vanhemmat kokivat verkoston ja vertaistuen merkityksen suurimmaksi avun lähteeksi. Varsinkin ne vanhemmat, joilla ei ole sukulaisia tai ystäviä lähellä, olisivat kaivanneet aikuisen ihmisen seuraa ja henkilöä, jolle jutella.

Kyl mä olisin silloin, ku lapsi oli ihan pieni, ni tarvinu sellast ihan vaan seuraa. Vaikee kuvitella, mitä muuta olis tarvinu, ku se olis jo korvannu kaiken. H2

Matalan kynnyksen paikkoja haastateltavien mielestä olivat erilaiset perhekahvit ja perhekerhot. Avoin päiväkotitoi sai myös paljon kehuja haastateltavilta vanhemmilta. Vanhemmat olivat saaneet sieltä vertaistukea muilta äideiltä. Avoimet päiväkodit olivat myös tehneet yhteistyötä neuvolan kanssa, minkä vanhemmat

kokivat positiivisena asiana. Heidän mielestään avoimessa päiväkodissa oli kuitenkin huomattavasti parempi ilmapiiri kuin neuvolassa. Neljässä haastattelussa vanhemmat kehuivat Rasion perhepalveluita, joita on mahdollista hakea muun muassa kirjastosta, jolloin kynnys hakea apua on matalampi.

Kun sit se et sä menisit jonnekin perheneuvolaan, missä lukee isolla et perheneuvola tai lasten psykiatrinen osasto. ... Et vaik itse sinne halusin, mut kyl sit niinku silti oli kumminki semmonen olo, et ... en mä nyt haluu, et kaikki näkee, minne mä oon menossa. ... se kirjasto oli oikeesti semmonen, et sit aattelin silloin ku luin siitä, et vitsit onki aika hyvään paikkaan pistetty, et kirjastosta voi käydä hakees perhetyöntekijältä apua. H1

6.3 Vanhempien kehitysideoita lapsiperheiden palvelujen kehittämiseksi

Haastatteluissa tuli ilmi useita kehitysideoita lapsiperheiden palveluista. Osa kehitysideoista koski jo olemassa olevia palveluja, niiden toimimattomuutta ja parannusmahdollisuuksia. Osa kehitysideoista puolestaan liittyi palveluihin, joita ei tällä hetkellä ole mahdollista saada. Kolme eniten kehitysideoita saanutta palvelua olivat päivähoito, neuvola ja kotipalvelu.

Vanhempien kehitysideat päivähoitoon

Päivähoidolta toivottiin vertaistukiryhmiä vanhemmille, kuten parisuhde- tai taideryhmiä. Näissä ryhmissä voisi viettää yhteistä aikaa toisten vanhempien kanssa ilman lapsia. Haastateltavat myös toivoivat päiväkoteihin omaa perhetäi sosiaalityöntekijää, joka toimisi yhteistyössä päivähoidon, sosiaalitoimen ja neuvolan kanssa. Työntekijä voisi vetää vanhemmille suunnattuja vertaistukiryhmiä, kuten yksinhuoltajaryhmää. Perhe voisi halutessaan varata ajan keskusteluun päiväkodin tiloissa työskentelevän työntekijän kanssa, jonka vanhemmat olisivat jo oppineet tuntemaan. Näin perheiden kynnys kertoa vaikeita asioita tutulle työntekijälle olisi matalampi kuin esimerkiksi vieraalle työntekijälle perheneuvolassa.

Kylhän päiväkodissaki vois olla oma sosiaalityöntekijä tai vastaava. ... se vois olla semmonen koordinaattori siinä päivähoidon puolel ja sinne sosiaalitoimen puolelle ja neuvolaan. H13

Nyttenki on menty vähän takapakkii. Et just ku saatiin hyvä toimiva yhteistyö ni heil onki tullu uudet tiukat säädökset, se on tehty aika vaikeeks se et puhuttais lasten asioista, vaik olis vanhempien luvatkin. Ois ennaltaehkäisevää, et kaikki viranomaistahot, jotka perheen kans toimii, ni vois joskus jakaa niitä asioita jopa ilman perhettäkin. Tulis semmosii asioita ilmi, joita ei muuten tulis. H12

Moni haastateltava oli sitä mieltä, että puhuttaessa ennaltaehkäisevästä työstä, sen tulisi näkyä nimenomaan päivähoidossa. Ennaltaehkäisevä työ tulisi näkyä rahoituksen lisäksi esimerkiksi päiväkodin mahdollisuutena tarjota perheille tilaisuuksia osallistua päiväkodin toimintaan ja arkeen esimerkiksi tavaroiden kierrättämisessä tai työkokeilujen kautta. Lisäksi perheet toivoivat, että päiväkodin työntekijät tekisivät kotikäyntejä. Esimerkiksi palaverieja ja keskusteluja voisi pitää perheiden kotona, jolloin työntekijän ja perheen suhde muuttuisi luontevammaksi ja keskinäinen luottamus lisääntyisi.

Yhdessä haastattelussa nousi myös esille mahdollisuus maksaa vain niistä hoitotunneista, joita käyttää päiväkodissa. Koko perheen hyvinvointia voisi edistää se, että jokainen hoitotunti laskutettaisiin käytön mukaan ja tuntihinta olisi sama käyttömäärästä riippumatta. Näin esimerkiksi lasten pitkät hoitopäivät lyhentyisivät, ja vanhemmilla olisi parempi mahdollisuus käyttää nyt suhteessa kalliimpaa osapäivähoitoa.

Vanhempien kehitysideat neuvolan toiminnasta

Neuvolan ja päivähoidon välistä yhteistyötä tulisi kehittää haastateltavien mielestä. Vanhemmat kokevat, että päiväkodista neuvolaan lähetettävä lomake ei ole riittävä yhteistyön väline. Esimerkiksi päivähoidon ja neuvolan työntekijöiden yhteinen palaveri, jossa käsiteltäisiin lapsen asioita palvelisi paremmin lapsiperheiden tarpeita. Eri viranomaistahojen yhteistyötä voisi myös kehittää palkkaamalla neuvolaan oman sosiaalityöntekijän, jolloin perheet kuuluisivat automaattisesti sosiaalityön piiriin, eikä se leimaisi perhettä. Tällöin avun etsiminenkin olisi helpompaa, kun perheet tietäisivät, keneltä apua voi pyytää helposti ilman erillistä selvitystyötä.

Nii ja sit ku aatellaan oikeesti se et et sä sanoit, että kuinka paljon sitä häpeetä on, että en kehtaa pyytää apuu, ja sit sen kerran ku sä sanot et nyt olis vähän

semmonen tilanne.. ja sit sut teilataan sillä et no, noh, onkos nyt sitä tarpeeksi? Ni et sä sitä apuu toista kertaa pyydä. Et jos et sä sitä heti saa ni ei se niinku, kyl se kynnys nousee ihan hirveen paljon korkeemmaks. H17

Totta kai sellanen masentunu ihminen, ni jos se saa kerran tai kaks sanottua, että nyt mä en jaksa, ni se pitäis tulla siltä istumalta se apu. Ei se ihminen jaksa hakea sitä sen enempää. Se luovuttaa. H9

Suurin osa haastateltavista, jotka toivat esiin huolesta kertomisen, totesivat, että tärkeintä on puuttua huoleen tai avun tarpeeseen heti ensimmäisellä kertomis-kerralla, koska silloin jo todella tarvitaan apua. Usein vanhemmat ovat siinä tilanteessa jo niin väsyneitä, etteivät he jaksa lähteä etsimään apua monelta eri taholta. Jos huolta ei oteta todesta tai siihen ei puututa, vanhemmat tuskin enää pyytävät apua uudelleen. Lisäksi palveluihin olevat jonot hidastavat avun saamista. Perheen ollessa palvelujonossa, varhaisen tuen tarve on voinut jo muuttua suureksikin huoleksi siinä vaiheessa, kun perhe pääsee palvelun piiriin, jolloin kyseessä ei välttämättä enää ole varhainen tukeminen.

Vanhempien mielestä olisi tärkeää, että varhainen tuki tulisi neuvolan kautta eikä lastensuojelusta. Tämä edellyttäisi kuitenkin sitä, että neuvolan työntekijät tutustuisivat paremmin perheisiin ja sitä kautta oppisivat tunnistamaan perheen tuen tarpeet paremmin. Neuvolan toiminnassa voisi olla useamman perheen yhteinen vapaamuotoinen tapaaminen, jossa neuvolan työntekijä pystyisi havainnoimaan perheen jäsenten välistä vuorovaikutusta ja toimintatapoja.

Monet haastateltavat toivoivat myös neuvolan tekevän kotikäyntejä perheiden koteihin. Haastateltavat ihmettelivät, että ennen niin oli tapana tehdä, mutta nykyään sellaista käytäntöä ei ole. Kotikäynnit mahdollistaisivat myös sen, että perheen ja työntekijän välinen suhde muuttuisi luottamuksellisemmaksi, jolloin hankalistakin asioista olisi helpompi puhua. Kotikäynteihin voisi myös yhdistää sen, että vanhempi lähtisi työntekijän kanssa tutustumaan erilaisiin perheiden palveluihin, kuten perhekerhoihin.

Haastatteluissa toivottiin myös neuvolan ja kolmannen sektorin sekä terveydenhuollon yhteistyötä. Neuvolassa voitaisiin esimerkiksi antaa enemmän tietoa kolmannen sektorin tarjoamista palveluista. Jokaiselle perheelle voitaisiin esi-

merkiksi jakaa lappu, jossa olisi muun muassa vanhempia auttavan puhelimen numero. Näin neuvolasta saisi automaattisesti tiedon erilaisista palvelumahdollisuuksista, jolloin perheen ei tarvitsisi avun hetkellä hakea palvelua erikseen, vaan hänellä olisi jo tieto siitä, mistä apua saisi.

Vanhemmat toivoivat, että neuvolan tarjoama perhevalmennus jatkuisi myös lapsen syntymän jälkeen. Tapaamisia voisi olla kaiken kaikkiaan enemmän jo raskausaikanakin, jotta vanhemmat ehtisivät tutustua muihin perheisiin ja saisivat toisiltaan vertaistukea.

Haastatteluissa nousi esille tarve perheiden tukemiseen muutostilanteissa. Esimerkiksi uusioperheille voisi automaattisesti tarjota perheneuvolakäyntiä, jossa voitaisiin käydä yleisesti läpi uusioperheisiin liittyviä ongelmia ja tilanteita, jotta perhe tietäisi jo etukäteen, millaisia haasteita uusioperheen elämään kuuluu ja millaisia vaiheita uusioperheen muodostumisessa käydään läpi. Samankaltaista tukea voisi tarjota myös mielenterveyspalveluiden piiristä neuvolan kautta. Osa mielenterveyspalveluita tarvitsevista vanhemmista ei välttämättä itse tiedosta palvelutarvettaan, ja tällöin neuvolan olisi helppo tarjota mahdollisuutta osallistua heille suunnattuun perheohjelmaan. Kannustimena voisi käyttää esimerkiksi hoitorahaan maksettavaa pientä lisää, joka sitouttaisi vanhemmat palvelun käyttöön.

Vanhempien toive koti- ja lastenhoitopalvelusta

Kaikissa haastatteluissa vanhemmat toivoivat kotiin tulevaa lasten- tai kodinhoitoapua. Kahdeksassa haastattelussa yhdeksästä mainittiin nimeltä kotipalvelu ja sen puuttuminen. Vanhemmat kokivat, että lasten sairastuessa on todella hankalaa järjestää lastenhoitoa, mikäli itse ei voi olla pois töistä. Vanhemmat kokivat tarvitsevänsä konkreettista apua myös silloin, kun he itse sairastuvat. Apua kaivattiin muun muassa kaupassa käyntiin, ruuanlaittoon ja siivoamiseen.

Kotihoidon plussa oli se, ..., et se ei ollutkaan niin leimaava ku perhetyö. Sitä otettiin ihan mielellään vastaan. H12

Varsinkin yksinhuoltajavanhemmille yksi haastavimmista asioista on oman unen puute, mikäli lapsi valvoo öisin eikä vanhempi pääse päivisinkään nukkumaan. Vanhemmat kertoivat myös perheistä, joissa vanhemmuus on hukassa. Tällöin he kaipaisivat konkreettista apua esimerkiksi lapsen hygieniasta huolehtimiseen, lapsen päiväkotiin tai kouluun lähettämiseen ja kodinhoitoon, kuten ruuanlaittoon ja siivoukseen. Monissa perheissä, joissa lapset ovat juuri siirtyneet päivähoidosta kouluun, on tarvetta myös iltahoidolle, sillä vanhemmat joutuvat usein työskentelemään ilta-aikaan.

Mä tiedän työn kautta, että kun on vanhemmuus ihan totaalisen hukassa, ni se, että sä saisit sinne jonku kotiavun katsomaan, että se lapsi lähtee kouluun tai että ruoka on pöydässä, ni se vaatii pitkän pitkän lastensuojelun asiakkuuden ennen ku sellasen saat. Et se on sit jo, siin on jo vuosia sit, se on tyyliin lastensuojelun viiminen keino ennen ku ollaan huostaanotossa. H9

Kolmessa haastattelussa kävi ilmi, että vanhempien työajat eivät anna aina mahdollisuutta kuljettaa lasta harrastuksiin, päiväkotiin tai kouluun. Tällaisiin tilanteisiin toivottiin kuljetusapua. Esimerkkinä käytettiin muun muassa vammaispalvelun kautta saatavaa taksia, jossa on tietty omavastuuosuus, jonka jälkeen taksin käyttö on maksutonta. Lisäksi osa vuorotyötä tekevistä vanhemmista toivoi iltahoitomahdollisuutta esimerkiksi juuri koulunsa aloittaneille lapsille.

Viidessä haastattelussa yhdeksästä lapsiperheiden vanhemmat toivoivat lyhytaikaista ja mahdollisimman edullista tai ilmaista lapsiparkin kaltaista lastenhoitopalvelua. Palvelua toivottiin keskustan läheisyyteen, jossa vanhemmat voisivat hoitaa asioitaan, sillä aikaa kun lapset ovat hoidossa.

Ja olis joku paikka, mihin lapsen vois hetkeks viedä. Joku matalan kynnyksen paikka, vähän niinku Ikean lapsiparkki, mut se ei olis Ikeassa käyntiä varten. H11

Vaan vaikka hammaslääkärissä käyntiä varten. H9

7 POHDINTA

7.1 Johtopäätökset

Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää lapsiperheiden näkökulmia ja käsityksiä varhaisesta tuesta, sekä siitä, mitkä varhaisen tuen muodot auttaisivat lapsiperheiden vanhempia jaksamaan arjessa ja työssä paremmin. Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, millaista ennaltaehkäisevää varhaista tukea tai varhaisen tuen palveluita lapsiperheet tarvitsevat, ja mitkä olisivat matalan kynnyksen paikkoja hakea varhaisen tuen palveluita. Lisäksi halusimme selvittää, mitä kehitysideoita vanhemmilla on varhaisen tuen palveluihin.

Keskeisenä tutkimustuloksena oli tyytymättömyys varhaisen tuen palveluihin ja niiden vähäiseen tarjontaan. Eniten kritiikkiä varhaisen tuen palveluista sai neuvola. Jotta neuvola palvelisi lapsiperheitä paremmin varhaisen tuen näkökulmasta, tulisi sen toimintaa kehittää. Tutkimustuloksista nousi selkeästi esille, että neuvolassa tulisi keskittyä enemmän perheiden jaksamisen tukemiseen sekä huolen havaitsemiseen ja siihen puuttumiseen. Vanhemmat kokivat, että tällä hetkellä neuvolassa keskitytään vain lapsen fyysisen kasvun seurantaan, ja vanhempien jaksaminen jää huomaamatta. Vanhemmat kokivat neuvolan matalan kynnyksen paikkana hakea varhaista tukea, mutta pyytäessään apua tai tuodessaan huolen esille neuvolassa, niihin ei oltu kuitenkaan vastattu tai puututtu, mikä oli lapsiperheiden vanhemmille suuri pettymys.

Toinen tuloksissa vahvasti esille noussut palvelu oli päivähoito, johon oltiin osittain tyytyväisiä. Varhaiskasvatus koettiin matalan kynnyksen paikkana hakea varhaista tukea. Tuen pyytäminen ja vastaanottaminen edellyttää kuitenkin sitä, että perheen ja työntekijöiden välille on muodostunut avoin ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. Kehitettävää olisi vanhempien mielestä lähinnä joustavammissa hoitoajoissa ja lapsen yksilöllisemmässä huomioinnissa.

Haastatteluissa mainittiin oman sosiaalityöntekijän tarve niin päivähoidossa kuin neuvolassakin, jotta perheiden kynnys avun hakemiselle madaltuisi. Tämä voisi

edistää myös eri viranomaistahojen yhteistyötä. Jokaisessa haastattelussa vanhemmat toivat esille kotipalvelun tarpeen, jonka he kokivat varhaisen tuen palveluna. Vanhempien mielestä jo pelkästään kotipalvelun avulla vastattaisiin moniin perheiden varhaisen tuen tarpeisiin ja tuettaisiin heidän jaksamistaan. Kotipalvelun siirtyminen lastensuojelullisesta tukitoimesta kaikkien lapsiperheiden saatavaksi palveluksi vähentäisi vanhempien mielestä perheen leimaamista avun hakemisesta ja saamisesta. Tutkimuksemme tuloksista ilmeni, että lähes kaikkia varhaisen tuen palveluita leimasi lastensuojelun pelko. Vanhemmat kokivat, että jos he kertovat avoimesti huolistaan niin heistä tulee lastensuojelun asiakkaita, koska tällä hetkellä varhaisen tuen palveluita ei ole juurikaan saatavilla peruspalveluiden piiristä. Tämän takia monet vanhemmat pelkäävät tuoda huolensa esille, ja he yrittävät jaksaa vaikeissakin tilanteissa yksin.

7.2 Tulosten ja tutkimusmenetelmän arviointi

Olimme tyytyväisiä valitsemaamme tutkimusmenetelmään. Teemahaastattelu mahdollisti haastateltavien vapaan keskustelun varhaisesta tuesta, lapsiperheiden palveluista ja kehitysideoista. Muokkasimme tutkimustehtävät vastaamaan sekä toimeksiantajamme että tutkimuksemme tavoitteita. Mielestämme tutkimuksemme vastasi sille asetettuja tavoitteita. Teimme tutkimustehtävien pohjalta teemahaastattelurungon, jota noudatimme jokaisessa ryhmähaastattelussa. Olimme tyytyväisiä myös saamiimme tutkimustuloksiin, sillä ne vastasivat hyvin tutkimustehtäviimme ja tukivat aiheesta keräämäämme teoriaosuutta.

Mielestämme tutkimustuloksissamme nousi esille samoja aiheita ja teemoja kuin tietoperustassamme. Tutkimustuloksissamme vanhemmat määrittelevät varhaisen tuen pitkälti samalla tavalla kuin teoriaosuudessamme kirjoitimme. Vanhemmat pitivät tärkeänä sitä, että varhainen tuki on ennaltaehkäisevää ja matalan kynnyksen toimintaa. On tärkeää, että työntekijät reagoivat silloin, kun perheet itse hakevat apua. Tämä edellyttää huoleen puuttumista välittömästi. Välttämätön palvelu olisi järjestettävä perheille viipymättä ilman pitkiä jonotusai-

koja. Eri viranomaistahojen olisi myös tehtävä enemmän yhteistyötä keskenään, jotta tärkeä tieto asiakkaista kulkisi eri palveluiden välillä paremmin.

Kaste-ohjelma on tutkinut alle kouluikäisten lasten vanhempien palvelutoiveita. Tutkimus tehtiin osana Hyvinvoiva lapsi ja nuori – Länsi-Suomen lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen kehittämishanketta, joka alkoi 1.8.2013 ja jatkuu 30.10.2015 asti. Mukana selvityksessä olivat Kaarina, Turku, Raisio, Parainen ja Kemiönsaaret. Kyselyn tarkoituksena oli saada suoraa tietoa kohderyhmältä ja tarjota perheille mahdollisuus osallistua palveluiden kehittämiseen. Vastaajat toivoivat lisää liikunta-, kulttuuri-, neuvola-, Kela-, sosiaalityön-, mielenterveys- ja työvoimapalveluita sekä tietoa niistä. Liikunta- ja kulttuuripalveluilta toivottiin enemmän ilmaisia tai edullisia harrastusmahdollisuuksia ja erilaisia perheen tapahtumia ja teattereita. (Kaarinan kaupunki 2014.) Myös meidän tutkimuksemme haastateltavat toivoivat lisää koko perheen liikuntamahdollisuuksia sekä sosiaalityön ja mielenterveystyön linkittämistä nykyisiin ennaltaehkäiseviin palveluihin, kuten neuvolaan ja varhaiskasvatukseen.

Haastatteluissamme nousi esille, että palveluiden tulisi olla ilmaisia tai mahdollisimman halpoja, jotta perheet voisivat käyttää niitä, mitä tukee myös Kaste-ohjelman Hyvinvoiva lapsi ja nuori – Länsi-Suomen lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen kehittämishankeen selvittämät tulokset. Lapsiperheiden taloudellinen tilanne on 2000-luvulla ollut heikompi kuin 1990-luvun lopulla. Vaikka lapsiköyhyys on viime vuosina lähtenyt hitaasti laskemaan, niin pitkällä aikavälillä tarkasteltuna pienituloisuus on lisääntynyt varsinkin yksinhuoltaja- ja monilapsisissa perheissä. (Salmi ym. 2014, 86-87, 89.) Tämä tulisi huomioida lapsiperheiden ennaltaehkäisevien palveluiden maksuttomuutena niin nykyisten kuin tulevienkin palveluiden suhteen.

Tutkimustuloksemme tukivat teoriatietoa siitä, että lapsiperheiden vanhemmat kokivat olevansa suhteellisen yksin huolta aiheuttavissa tilanteissa. Apua oltiin valmiita hakemaan ensin lähipiiristä, sukulaisilta ja ystäviltä, ja vasta sen jälkeen viranomaistahoilta, mikä tuki myös Tapola-Tuohikummun (2005, 346) tekemää tutkimusta. Perheet kaipasivat tukea vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja kasvatuksellisiin asioihin. Haastateltavat vanhemmat olivat sitä mieltä, että

vanhempien ja perheen tukeminen edistää lapsenkin hyvinvointia. Hyvinvoiva parisuhde antaa voimavaroja koko perheelle. Sekä tutkimustuloksemme että tietoperustamme osoittivat vanhempien saavan tukea nimenomaan lapsen fyysiseen kasvuun ja terveyteen liittyviin kysymyksiin, mutta vanhemmuuteen liittyviin huoliin ei vastata tarpeeksi.

Kuten tietoperustassamme mainitsimme, perheiden käytössä oleviin resursseihin eli voimavaroihin vaikuttavat muun muassa taloudellinen tilanne ja sosiaalinen verkosto. Lisäksi perheen ulkopuolisia voimavaroja ovat neuvolat, päivähoito ja erilaiset kolmannen sektorin palvelut, kuten perhekerhot. (Helminen 2006b, 28-29.) Nämä nousivat esille myös haastatteluissamme perheiden kokemusten ja kehittämis ehdotusten myötä. Varsinkin neuvola sai lapsiperheiltä paljon kehittämisideoita, jotta se palvelisi perheitä enemmän varhaisen tuen kannalta. Halmeen & Perälän (2014, 219-220) tekemän tutkimuksen mukaan nykyinen palvelujärjestelmä ei tue yhtä hyvin vanhemmuutta kuin se tukee lapsen fyysisiä ominaisuuksia, kuten lapsen kasvun kehittymistä. Tämä tieto sai tukea myös meidän tutkimustuloksissamme, joissa kävi vahvasti ilmi, että lapsiperheet kokevat neuvolan keskittyvän liikaa lapsen fyysisten ominaisuuksien, kuten kasvun, seuraamiseen. Perheet kaipasivat lisää tukea juurikin vanhemmuuteensa ja siihen liittyviin kysymyksiin ja ongelmatilanteisiin. Myös Kaste-ohjelman tekemän selvityksen mukaan neuvolan toivottiin seuraavan enemmän koko perheen hyvinvointia ja järjestävän enemmän tapaamisia, sekä enemmän neuvontaa lapsen kehityksestä (Kaarinan kaupunki 2014).

Hyvinvoiva lapsi ja nuori – Länsi-Suomen lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen kehittämishankkeessa selvisi, että tulevaisuudelta toivottiin eri-ikäisten lasten kerhoja, avoimia perhekerhoja ja lapsiparkkeja. Niitä toivoi enimmillään 70 % vastaajista. Varsinkin kotona hoidossa oleville lapsille kaivattiin avointa päiväkotitoimintaa tai kerhoa. Yhteisiä lapsiperheiden olohuoneita tai lapsiperheille suunnattua ruokapaikkaa tai kahvilaa, sekä tietoa näistä palveluista haluttiin myös. Lisäksi toivottiin tietoa siitä, mitä on lapsen normaali kehitys ja neuvontaa, palveluita sekä vertaistukiryhmiä erityyppisille perheille. (Kaarinan kaupunki 2014.)

Tutkimustuloksemmekin osoittivat, että vertaistuen merkitys vanhemmille on ensiarvoisen tärkeää, ja sen avulla selvisi monista vaikeistakin hetkistä. Vertaistukea oltiin valmiita etsimään esimerkiksi perhekerhoista ja avoimesta päivähoitodosta, joista osalla haastateltavista olikin jo positiivisia kokemuksia. Haastatteluvamme kokivat, että ne ovat matalan kynnyksen paikkoja tutustua samassa elämäntilanteessa oleviin vanhempiin ja jakaa elämän suuria ja pieniä iloja sekä suruja. Perhekerhojen ja avoimen päiväkodin käyttäjät kertoivat saaneensa enemmän ja monipuolisemmin ajankohtaista tietoa lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä palveluiden muilta vanhemmilta ja työntekijöiltä kuin esimerkiksi neuvolasta.

Myös varhaiskasvatuksen perustehtäviin kuuluu varhainen tukeminen. Lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi moniammatillinen työyhteisö tekee yhteistyötä lasten vanhempien kanssa. Tämä edellyttää hyvää vuorovaikutussuhdetta työntekijöiden ja perheiden välillä. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2014b.) Ongelmaksi on kuitenkin muodostunut se, että yhteistyön tuloksien toteuttaminen on käytännössä hankalaa (Kaukoluoto 2010, 62-63). Haastateltavat vanhemmat toivoivat lasten yksilöllisempää huomiointia hoitopäivien aikana, mutta he toivat myös esille ymmärtävänsä sen, että ryhmän toimivuuden kannalta se ei aina ole mahdollista ja tämän hetkiset resurssit päivähoidon suhteen eivät anna sille mahdollisuuksia. Vanhempien mielestä lämmin ja avoin vuorovaikutussuhde päivähoidon työntekijöihin herätti luottamusta oman lapsen hyvästä hoidosta, sekä huolen havaitsemisen ja puuttumisen suhteen.

Useassa haastattelussamme vanhemmat kaipaivat enemmän joustavuutta päivähoitoaikoihin ja -maksuihin. Vanhemmat ehdottivat toimintamallia, jossa perhe maksaisi vain niistä hoitotunneista, jolloin lapsi on ollut päivähoidossa. Päivähoidon tuntiperusteisuus nousi esille myös Kaste-ohjelman selvityksessä.

Koska varhaiskasvatuksen yhteistyö vanhempien kanssa on muuttunut haasteellisempaan suuntaan, myös työntekijöiden ammattitaito ja asiantuntijuus ovat haasteellisessa asemassa. Kaikilla työntekijöillä ei ole riittävästi työvälineitä selvittää uusista ja vaativista tilanteista. (Kaukoluoto 2010, 67.) Tämä mainittiin myös tutkimustuloksissamme. Vanhemmat olivat huolissaan siitä, että erityistä tukea

vaativat lapset vievät huomiota muulta lapsiryhmältä sekä siitä, että työntekijöillä ei ole välttämättä tarpeeksi tietoa vastata tuen tarpeisiin.

Kuntien päätökset ovat supistaneet ennaltaehkäiseviä palveluita, mikä on saatanut vaikuttaa lasten pahoinvoinnin kasvuun (Halme ym. 2010, 17). Esimerkiksi kotipalvelu ei avusta juurikaan lapsiperheitä, vaikka monet lapsiperheet kaipaivat nimenomaan perinteistä kodinhoidollista apua (Forss & Vatula-Pimiä 2014, 36-37). Sosiaali- ja terveysministeriö 2015). Jokaisessa tekemässämme haastattelussa vanhemmat toivat esille tarpeensa ja toiveensa kotipalvelusta. Kotipalvelu ratkaisisi monia perheiden lyhytaikaisia ja äkillisiä ongelmatilanteita. Myös Kaste-ohjelman tekemän selvityksen tulokset osoittivat, että perheet toivoivat tilapäistä lyhytaikaista lastenhoitopalvelua. Eniten palvelua kaivattiin Turussa, jossa sitä toivoi 43% vastaajista. (Kaarinan kaupunki 2014.)

Tutkimustuloksistamme kävi ilmi, että lasten vanhemmat kokivat iltaisin ajanpuutetta, mikä aiheutui työssä käymisestä. Joko he kokivat huonoa omatuntoa hakiessaan lapsen myöhään päivähoidosta, tai heillä ei ollut riittävästi aikaa viedä lasta harrastuksiin. Teoriaosuudessamme oli myös mainittu, miten työajan järjestäminen sekä työajat vaikuttavat perheen voimavaroihin ja kuinka lähes kolmasosa vanhemmista koki, ettei heidän aikansa riittänyt lapsille (Salmi & Lammi-Taskula 2014b, 39, 41-42).

Tutkimuksemme yhtenä periaatteena oli asiakaslähtöisyys, joka edellyttää sitä, että asiakkaat pääsevät mukaan palveluiden kehittämiseen. Palvelumuotoilun tavoitteena on muun muassa ymmärtää ihmisiä, heidän elämäänsä ja tarpeitaan paremmin. Lisäksi palveluja kehittäessä tulisi ennakoida, mitä palveluita asiakkaat tarvitsevat, ja palveluiden tulisi vastata näihin tarpeisiin. (Tuulaniemi 2013, 71-74, 110-112.) Tutkimuksessamme oli vahva asiakaslähtöinen näkökulma, jonka vuoksi tutkimustuloksemme painottuvat pitkälti lapsiperheiden vanhempien kokemuksiin ja toiveisiin. Tulostemme avulla ymmärrämme lapsiperheitä, ja heidän tarpeitaan entistäkin paremmin. Lisäksi tutkimustuloksia voidaan hyödyntää tulevaisuudessa lapsiperheiden varhaisen tuen palveluita kehittämisessä, jotta palvelut vastaisivat enemmän heidän tarpeitaan.

7.3 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Aineistoon liittyen pitää arvioida sen luotettavuutta, eikä siihen ole olemassa mitään yksiselitteisiä ohjeita. Tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus painottuu. Aineistonkeruun luotettavuudessa tulee pohtia, miten keruu on tapahtunut menetelmänä ja toisaalta tekniikkana sekä aineiston keräämiseen liittyneitä erityispiirteitä, aineistonkeruuseen liittyviä ongelmia ja muita tutkijan mielestä merkittäviä seikkoja. Tutkimuksen luotettavuutta pohtiessa tulee miettiä, millä perusteella haastateltavat on valittu, miten heihin on otettu yhteyttä, montako haastateltavaa tutkimuksessa oli ja niin edelleen. Aineiston analyysivaiheeseen liittyy myös paljon luotettavuutta kyseenalaistavia asioita, kuten se, miten tuloksiin päädyttiin. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 135-138.)

Valitsimme tutkimuksemme haastateltavat käyttäen harkinnanvaraista otosta, jossa tutkittavat valitaan tutkijoiden asettamien kriteereiden perusteella (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Hyödynsimme jo olemassa olevia kontaktejamme, sillä halusimme mahdollisimman kattavan otoksen. Otimme haastateltaviin henkilökohtaisesti yhteyttä. Alussa harkitsimme tekemämme satunnaisotoksen erilaisissa perhekerhoissa, mutta päädyimme siihen, ettemme saisi tarpeeksi rauhallista haastattelutilannetta aikaiseksi paikoissa, joissa lapset olisivat läsnä haastatteluiden aikana. Lisäksi riskinä olisi ollut, ettemme olisi saaneet riittävästi haastateltavia paikalle.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden lähtöajatuksena on se, että tutkimuksen uskottavuuden ja luotettavuuden varmistaa parhaiten tieteellisten menettelytapojen noudattaminen. Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää tieteellisiä tietoja sekä taitoja ja hyviä toimintatapoja tutkimuksen teossa sekä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Vastuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta on viime kädessä jokaisella tutkijalla itsellään. (Kuula 2006, 34-35.)

Yksityisyyden kunnioittaminen ja suojeleminen tarkoittaa sitä, että ihmisellä itsellään tulee olla oikeus määrittää se, mitä tietoja hän tutkimuskäyttöön antaa (Kuula 2006, 64). Halusimme teemahaastattelussa haastateltavien pysyvän

mahdollisimman anonyymeinä eikä heidän tarvinnut kertoa omista tarpeistaan, vaan heillä oli mahdollisuus puhua yleisellä tasolla varhaisesta tukemisesta. Lisäksi halusimme kiinnittää huomiota siihen, etteivät yksittäiset tutkittavat olisi tunnistettavissa tutkimusmateriaalia analysoitaessa. Tämä on myös Kuulan (2006, 64) mukaan yksi ihmisen yksityisyyttä kunnioittava tapa tutkimusta tehdessä.

On muistettava myös, että mikäli tutkija on luvannut haastateltaville, että kukaan muu ei tule näkemään aineistoa, ja vain tutkija käyttää sitä tekeillä olevaan tutkimukseensa, niin tämä sopimus katsotaan lain mukaiseksi. Tällöin haastateltavien on voitava luottaa tutkijan antamaan lupaukseen aineiston käytöstä ja käytötarkoituksesta, ja kerätty aineisto pitää hävittää tutkimuksen oikeellisuuden tarkistamisen jälkeen. Jos aineisto halutaan säilyttää, on Arkistolaitokselta haettava arkistointilupa. (Kuula 2006, 89.)

Tutkimusprosessin aikana olemme miettineet, miten olisimme saaneet tutkimuksestamme luotettavamman ja kattavamman. Olisimme mahdollisesti saaneet laajemman ja tarkemman kuvan aiheesta rajatessamme haastateltavien valinnan yhteen tiettyyn perhemuotoon, kuten yksinhuoltajiin. Tämä ei olisi kuitenkaan vastannut toimeksiantajamme tarpeisiin samalla tavalla kuin nyt, kun huomioimme kaikki perhemuodot harkinnanvaraisessa otoksessamme. Mikäli meillä olisi ollut laajemmat resurssit tutkimuksen suhteen, olisimme voineet haastatella suuremman joukon ihmisiä, jolloin jokaisesta perhemuodosta olisi saatu vielä useampi haastateltava, mikä olisi antanut kattavamman ja luotettavamman näkökulman aiheesta. Lopuksi olisimme voineet tehdä kyselyn haastatteluissa nousseista varhaisen tuen palveluista ja kehitysideoista, ja selvittää, kuinka laaja tarve palveluille olisi.

7.4 Ammatillinen kasvu

Ammattitaito, yleinen osaaminen ja persoonalliset ominaisuudet sekä kyvyt muodostavat työntekijän ammatillisen pätevyyden. Ammatilliseen kasvuun kuuluvat ammatti-identiteetin muodostuminen ja ammattietiikan omaksuminen.

Ammatti-identiteetin muodostumisen edellytyksiä ovat riittävä motivaatio ja mielenkiinto omaa ammattia kohtaan, oman ammatin arvostus sekä riittävät tiedot ja taidot toimia ammatissa. (Laine ym. 2012, 21-22.) Ammatillinen kasvu on prosessi, joka saattaa olla ajoittain nopeaa ja ajoittain siihen saattaa kuulua myös pysähdyksiä, jolloin aikaisemmin omaksuttu tieto muotoutuu osaksi yksilön toimintaa ja ajattelua. Lopulta tieto automatisoituu tai uudelleenjäsentyy osaksi sen hetkistä ammatillisuutta. (Mäkinen ym. 2009, 33.)

Koska me molemmat olemme työskennelleet sosiaaalialalla ennen opintojen alkua sekä niiden aikana, meille on muodostunut vakaa pohja ammatti-identiteetille. Varsinkin opintojen loppuvaiheessa, kun olemme siirtyneet täysipäiväisesti työelämään, opinnäytetyömme on auttanut ammatillista kasvuamme ja opettanut meitä huomioimaan työssämme lapsiperheet kokonaisvaltaisesti. Huomasimme haastatteluja tehdessämme, miten lapsiperheiden hyvinvointiin vaikuttavat monet pienetkin tekijät, joihin me voimme sosionomeina (AMK) vaikuttaa. Meidän on kuitenkin pidettävä tutkimustuloksissamme nousseet asiat aktiivisesti mielessä, jotta voimme kehittyä varhaisen tuen tarjoajina.

Työssään sosionomi joutuu tarkastelemaan asioita hyvin monesta eri näkökulmasta kyetäkseen tekemään harkittuja valintoja. Hyvää ammatillista työtä ei voi kuitenkaan tehdä pelkkien eettisten sääntöjen varassa, sillä työhön liittyvä ammattitaito on vahvasti yhteydessä siihen, miten sääntöjä voi soveltaa tai huomaako työntekijä eettisten ongelmien olemassaoloa. Kokemuksen myötä työntekijän tieto, ammatillisuus ja ammattieettinen harkintakyky lisääntyvät. (Ihalainen & Kettunen 2011, 58.) Vaikka meillä on kokemusta käytännön työelämästä sosiaaalialalla, ymmärrämme kuitenkin sosiaalialan laajuuden, ja meidän kokemuksemme siitä on vain yksi osa suurempaa kokonaisuutta. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että olemme valmiita kehittämään ammatillisia tietojamme ja taitojamme myös työelämän ohella.

Reflektiivinen työote kuuluu sosionomin ammatillisiin kompetenssi- eli osaamisalueisiin. Sillä tarkoitetaan, että hän on sisäistänyt reflektiivisen ja tutkivan työotteen. Sosionomi osaa arvioida toimintaansa teoreettisista lähtökohdista ja soveltaa vaihtoehtoisia ajattelu- ja lähestymistapoja. Hänellä on tutkimusosaamis-

ta käytännön työstä, ja hän osaa tuottaa uutta tietoa. Reflektointi ylläpitää työntekijän oppimista tekemisen ja ajattelun välillä. Oman toiminnan kyseenalaistaminen liittyy aikaisemmin hankitun kokemuksen havainnointiin ja pohdintaan. Reflektointia voidaan toteuttaa yksin, työkaverin tai ryhmän kanssa. Oma toimintaansa voi reflektoida sekä toiminnan jälkeen tai sen aikana. Sosionomina tulisi pohtia omaa työskentelyä myös suhteessa yhteiskuntaan. (Mäkinen ym. 2009, 47, 50-52.) Sosiaaalialalla työskentely edellyttää jatkuvaa valmiutta kyseenalaistaa tietoisesti omaa toimintaansa työntekijänä ja oppia kokemuksesta. Reflektiivisyys onkin yksi ammatillisen pätevyyden osatekijä. Itsereflektion taito on yksi sosiaaalialan ammattilaisen tuntomerkeistä. Reflektiivisyyden myötä työntekijä oppii toimimaan epävarmoissa ja monimutkaisissa tilanteissa. (Raunio 2009, 156-157.)

Koko opintojemme ja tutkimuksemme ajan pohdimme usein omaa toimintaamme ja kyseenalaistimme toimintatapojamme. Pohdimme esimerkiksi opinnäytetyön haastatteluvaiheessa, miten tehdä haastattelurunko sellaiseksi, ettei se johdattele tiettyihin vastauksiin. Tutkimustulosten kirjoitusvaiheessa mietimme, olimmeko kertoneet kaiken oleellisen tiedon, ja miten muotoilemme asiat raporttiin, jotta ne olisivat mahdollisimman selkeästi ymmärrettävissä. Arvioimme myös sitä, miten tutkimuksen tuloksia voidaan jatkossa hyödyntää. Tämän tutkimusprosessin myötä meillä on myös enemmän käytännön kokemusta tutkimuksen tekemisestä ja tutkivasta työotteesta. Reflektiivinen työote on muodostunut meille molemmille osaksi jokapäiväistä työntekoa ja ymmärrämme sen merkityksen.

Tutkimuksemme, sosiaaalialan koulutuksen ja työkokemuksemme myötä olemme saaneet lisää luottamusta toimia sosionomin (AMK) työtehtävissä. Koska me molemmat työskentelemme jo nyt päiväkodissa, voimme hyödyntää koulutuksen antaman tiedon lisäksi tutkimuksesta esille nousseita asioita lastentarhanopettajan työssä. Voimme esimerkiksi huomioida lapsiperheiden vanhempien toiveet ja kehitysideat päivähoitoa kohtaan. Tämä näkyy perheen näkemisenä kokonaisuutena, mikä tarkoittaa esimerkiksi perheen kuulumisten kyselyä muutenkin kuin lapsen päivähoitoon liittyvissä asioissa. Luimme ja kävimme läpi

myös paljon teorian tietoa tietoperustaamme varten, mikä on luonnollisesti lisännyt tietoaamme liittyen varhaiseen tukemiseen, lapsiperheiden hyvinvointiin ja palvelumuotoiluun.

Meille oli tärkeää, että saimme haastaa itseämme tutkimuksen tekemisessä. Kun saimme aiheen muokattua vastaamaan sekä toimeksiantajan että omia tavoitteitamme, tajusimme, että meillä on suhteellisen vapaat kädet haastatteluiden suhteen. Haastatteluiden tekeminen antoi paljon lisäkokemusta niin tutkimuksen tekemisestä kuin asiakastyön osaamisestakin.

Viime aikoina julkisuudessaakin on käsitelty ja kyseenalaistettu sosionomin (AMK) asemaa varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksemme ja koulutuksemme aikana olemme saaneet paljon tietoa ja kokemusta, jota voimme hyödyntää lastentarhanopettajan työssä, kuten perhetyön osaamista ja tietoa lapsiperheiden palveluista. Mielestämme moniammatillinen työyhteisö on rikkaus, ja siksi onkin tärkeää, että päiväkodeissa työskentelee ihmisiä monilta eri aloilta. Jokainen ammattilainen tuo työyhteisöön omat tietonsa ja taitonsa.

Uusi sosiaalihuoltolaki vaikuttaa tulevaisuudessa työskentelyyn sosiaaalialalla. Tutkimuksemme myötä olemme päässeet perehtymään lakiin paremmin. Voimmekin työssämme pohtia näkykö uuden lain vaikutukset käytännössä. Uusi laki painottaa esimerkiksi asiakaslähtöisyyttä, mistä olemme saaneet paljon kokemusta tutkimuksen teon aikana, sillä olemme kuulleet asiakkaiden mielipiteitä, mikä onkin sosiaaalialalla tärkeää.

7.5 Jatkotutkimus- ja kehittämisideat

Tutkimuksestamme on ollut jo hyötyä OTTO-hankkeelle, koska he ovat käyttäneet tutkimustuloksiamme hyödyksi hakiessaan hankkeelle jatkumahdollisuuksia ja lisärahoitusta. Mikäli hanke saa jatkoa, tutkimustuloksiamme voidaan hyödyntää, kun hanke on mukana kehittämässä Nappi Naapuri-yhteisöpalvelua, jonka yhteyteen kehitetään raisiolainen Osaamispankki. Toivomme, että hankkeen kehittäessä lapsiperheiden palveluja, he voivat hyödyntää tutkimustamme ja sen tuloksia niin, että lapsiperheet hyötyisivät siitä käytännössä. Tutkimuk-

semme ansioista toimeksiantajallamme on kerättynä tietoa niistä lapsiperheiden varhaisen tuen palvelutarpeista, jotka auttavat vanhempia jaksamaan arjessa ja työssä paremmin. Samalla ne tukevat vanhempien työkykyisyyttä, joka on yksi hankkeen tavoitteista. Hanke voi myös halutessaan jakaa tutkimustuloksiamme yhteistyökumppaneidensa, kuten Askelmerkin ja Omaiset mielenterveystyön tukena Lounais-Suomen yhdistys ry:n kanssa.

Suunnitelmissa on myös kirjoittaa artikkeli tutkimustuloksistamme yhdessä OTTO-hankkeen kanssa. Tutkimuksessa nousi esiin monia kehitysideoita ennaltaehkäiseviin varhaisen tuen palveluihin, ja varsinkin kotipalvelun osalta se tarkoittaisi myös sosionomien työkentän muuttumista laajemmaksi. Sosionomin työtehtävien entistä moninaisempi kirjo tulisi huomioida myös koulutuksessa. Samoin palveluiden kehittämisessä niiden sijoittaminen palvelukenttään tulisi miettiä tarkasti ja huomioida palvelun käyttäjien asenteet, ennakkoluulot sekä pelot.

Jatkotutkimuksena voisi tehdä laajemman kyselyn tämän tutkimuksen esille nousseista palvelutarpeista ja kehitysideoista. Lisäksi palvelutarpeita voisi karottaa eri kokoisissa kunnissa eri puolilla Suomea, jolloin tuloksia voisi verrata keskenään. Mahdollinen kehittämisidea olisi myös ottaa laajempi otos jostakin tietystä perhemuodosta, kuten maahanmuuttajaperheistä, jolloin saisi kattavamman kuvan heidän tarpeistaan. Samoin voisi keskittyä siihen, millaista tukea esimerkiksi päivätyötä tai vuorotyötä tekevät vanhemmat kaipaavat.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 2001. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Ammattinetti. 2015. Sosiaalialan työ. Viitattu 14.4.2015. www.ammattinetti.fi > ammattialat > sosiaalipalvelut.

Diener, E. & Chan, M. 2011. Happy people live longer: subjective well-being contributes to health and longevity. *Journal of The International Association of Applied Psychology*. Oxford: Blackwell Publishing, 1-43.

Eriksson, E. & Arnkil, T.E. 2009. Taking up One's Worries. A Handbook on Early dialogues. Helsinki : National Institute for Health and Welfare.

Forss, P. & Vatula-Pimiä, M-L. 2014. Sosiaalinen turva ja hyvinvointi. Helsinki: Edita.

Halme, N. & Perälä, M-L. 2014. Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa Helminen, J. (toim.) *Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 216-226.

Halme, N.; Perälä, M-L. & Laaksonen, C. 2010. Yhteistyöinterventtioiden vaikuttavuus lapsiperhepalveluissa. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Heinämäki, L. 2005. Varhaista tukea lapselle – työvälineenä kehittämisvalikko. Helsinki: Stakes.

Helminen, J. 2006a. Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helminen, J. 2006b. Onnen kehto vai kurjuuden alho? Teoksessa Helminen, J. (toim.) *Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 15-36.

Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Varhainen tuki – kohti hyviä käytäntöjä. Oppaita ja työkirjoja 2008:7. Lindqvist, U. (toim.) 2008.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu; teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen : erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Helsinki: Finn Lectura.

Häggman-Laitila, A. 2002. Early support needs of Finnish families with small children. *Journal of Advanced Nursing* vol. 41, Article 6.

Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2011. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: WSOYpro.

Janhonen, S. & Nikkonen, M. (toim.) 2001. Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Helsinki: WSOY.

Jäppinen, T. & Sallinen, S. 2012. Kuntalainen palvelujen kehittäjänä. Helsinki: Kuntaliitto.

Järvinen, R.; Lankinen, A.; Taajamo, T.; Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi: perhetyön arkea. Helsinki: Edita.

Kaarinan kaupunki 2014. Hyvinvoiva lapsi ja nuori – hanke. Viitattu 11.4.2015. www.kaarina.fi > lapset ja nuoret > nuoret.

Kalliomäki, A. 2014. Tarinallistaminen. Palvelukokemuksen punainen lanka. Helsinki: Talentum.

Kaukoluoto, E. 2010. Onko varhaisen tuen päiväkotiki mahdollinen?: Tutkimus varhaiskasvatuksen yhteisöllisestä kehittämisestä. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Koivula, U-M.; Suihko, K. & Tyrväinen, J. 2003. Mission: Possible. Opas opinnäytteen tekijälle. Tampere: Pirkanmaan ammattikorkeakoulu.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laine, A.; Salervo, P.; Sivén, T. & Välimäki, P. 2012. Opi ammattiin. Helsinki: Sanoma Pro.

Larjovuori, R-L.; Nuutinen, S.; Heikkilä-Tammi, K. & Manka, M-L. 2012. Asiakkaat kuntapalveluiden kehittäjiksi. Opas tehokkaan osallistumisen työkaluihin. Tampere: Tampereen yliopisto.

Liiveri. 2014. Mikä on hanke? Viitattu 11.9.2014. www.liiveri.fi > hankeinfo.

Miettinen, S. 2010. Palvelumuotoilulla parannetaan yhteiskuntaa. Viitattu 12.4.2015. www.hs.fi > päivän lehti > näköislehdet ja arkisto.

Mäkinen, P.; Raatikainen, E.; Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro.

Perälä, M-L.; Halme, N. & Kanste, O. 2013. Johtaminen, palvelut ja lapsiperheiden hyvinvointi. Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 121-134.

Perälä, M-L.; Halme, N. & Kanste, O. 2014. Lapsiperheiden kokemus palvelujen saatavuudesta ja tuen riittävydestä. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 228-239.

Pietilä-Hella, R. 2006. Perhekeskus – kohtaamisen tila ja paikka. Teoksessa Helminen, J. (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 63-78.

Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 23.3.2015. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>.

Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. 2014a. Lapsiperheiden vanhemmat työelämässä. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 26-36.

Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. 2014b. Työn ja perheen yhteensovittaminen hyvinvoinnin tekijänä. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 38-51.

Salmi, M.; Lammi-Taskula, J. & Sauli, H. 2014. Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 82-104.

Service Desing Toolkit. Mitä on palvelumuotoilu? Viitattu 15.10.2014. www.sdt.fi/palvelumuotoilu.html

Sosiaalihuoltolaki 31.12.2014/1301. Viitattu 12.4.2015. www.finlex.fi > lainsäädäntö > ajantasainen lainsäädäntö > vuosi 2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistus. Viitattu 23.3.2015. www.stm.fi > vireillä > lainsäädäntöhankkeet > sosiaali- ja terveydenhuolto > sosiaalihuoltolaki.

Tampereen kaupunki 2014. Perhetyö. Viitattu 15.10.2014. www.tampere.fi > perhe- ja sosiaalipalvelut.

Tapola-Tuohikumpu, S. 2005. Hanketyöntekijöiden kokemustieto varhaisen tuen käytännöistä. Teoksessa Satka, M.; Karvinen-Niinikoski, S.; Nylund, M. & Hoikkala, S.(toim.) 2005. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014a. Varhaiskasvatus. Viitattu 11.9.2014. www.thl.fi > peruspalvelut.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014b. Tuki varhaiskasvatuksessa. Viitattu 11.11.2014 www.thl.fi > lapset, nuoret ja perheet > peruspalvelut.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014c. Varhainen asioihin puuttuminen. Viitattu 11.11.2014. www.thl.fi > lastensuojelun käsikirja > työprosessi > ehkäisevä lastensuojelu > ehkäisevän lastensuojelun tavoitteet ja periaatteet.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014d. Lasten päivähoito 2010 – Kuntakyselyn osaraportti. Viitattu 11.11.2014. www.thl.fi > tilastot > tilastot aiheittain > aikuisten sosiaalipalvelut > tilastokysely kuntiin.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014e. Huolen puheeksi ottaminen. Viitattu 29.3.2015. www.thl.fi > aiheet > lapset, nuoret ja perheet > työn tueksi > varhainen avoin yhteistoiminta ja dialogiset menetelmät.

Tilastokeskus 2014a. Isojen lapsiperheiden määrä pysynyt vakaana. Viitattu 26.12.2014. www.stat.fi > Tilastot > Väestö > Perheet > 2012.

Tilastokeskus 2014b. 3. Lapsiperheitä 40 prosenttia kaikista perheistä. Viitattu 26.12.2014. www.stat.fi > Tilastot > Väestö > Perheet > 2012 > Vuosikatsaus.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turun kaupunki 2013a. Strategiset ohjelmat. Viitattu 30.3.2015. www.turku.fi > kaupungin strategiatyö.

Turun kaupunki 2013b. Turun varhaiskasvatussuunnitelma. Viitattu 30.3.2015. www.turku.fi > kasvatus ja opetus > lasten päivähoito, esiopetus ja leikkitoiminta > lasten päivähoito.

Tuulaniemi, J. 2013. Palvelumuotoilu. 2., tarkistettu painos. Helsinki: Talentum.

Vilén, M.; Seppänen, P.; Tapio, N. & Toivanen, R. 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä: menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

Yhteismaa 2015. Nappi Naapuri. Viitattu 12.4.2015. www.yhteismaa.fi > projektit.

Yle 2015. Lapsiperheillä on jälleen oikeus kotiapuun, mutta moni ei sitä tiedä. Viitattu 12.4.2015. www.yle.fi > kotimaa.

Haastattelukysymykset

1. Millaista on lapsiperheiden saama varhainen tuki?

- Mistä varhaista tukea voi saada?
- Millaista tukea pikkulapsiperheet voisivat saada?
- Miten itse tunnistat varhaisen tuen tarpeen?

2. Millaisia tuen tarpeita lapsiperheillä on?

- Millaista tukea pikkulapsiperheet voisivat tarvita?
- Millaista tukea yksinhuoltajaperheet voisivat tarvita?
- Millaista tukea uusioperheet voisivat tarvita?
- Millaista tukea ydinperheet voisivat tarvita?
- Millaista tukea maahanmuuttajaperheet voisivat tarvita?

3. Millaisia palveluita käytätte ja koetteko niiden toimivan ja vastaavan tarpeitanne?

- Saako neuvolasta konkreettista apua?
- Palveleeko päiväkoti teitä riittävästi?
- Oletteko käyttäneet seurakunnan tai järjestöjen palveluita ja ovatko ne tarjonneet tarvittavaa tukea?
- Kenen tehtävä on tarttua varhaisen tuen tarpeeseen?

4. Varhainen tuki varhaiskasvatuksessa

- Onko teidän mielestänne päivähoiton henkilöstöllä riittävät resurssit huomata varhaisen tuen tarpeet ja vastata niihin?
- Millaista varhaista tukea kaipaatte päivähoidolta?
- Mitkä käytännön asiat ja tilanteet auttavat päivähoiton henkilöstöä tarjoamaan varhaista tukea tai puuttumaan huoleen?

5. Miten kehittäisitte jo olemassa olevia tukimuotoja ja lapsiperheiden palveluja?

- Mitä palveluja käytätte jo?
- Oletteko niihin tyytyväisiä vai onko teillä kehitysideoita?
- Huomataanko palveluissa riittävästi varhaisen tuen tarve?

6. Millaisia tuen tarpeita lapsiperheillä on, joihin ei vielä ole palveluja tarjolla?

- Minkälaisiin tuen tarpeisiin ei pystytä tämän hetken palveluilla vastaamaan?
- Millaisia konkreettisia esimerkkipalveluja kaipaisitte elämäänne?